

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

23 juli 1969

54e jrg.

No. 2705

Versijnt wekelijks

Informatie door de Nederlandsche Bank

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

De zin van het verstrekken van informatie wordt in hoge mate bepaald door de snelheid en de frequentie waarmee deze wordt gegeven. Dit geldt wel heel in het bijzonder met betrekking tot de voor het macro-economisch beleid relevante statistische informatie omtrent de ontwikkeling van het economische leven. Een duidelijk inzicht in de recente ontwikkeling van de volkshuishouding is voor de overheid een noodzakelijke voorwaarde voor het voeren van een adequaat macro-economisch korte-termijnbeleid. Maar niet alleen voor de overheid, ook voor bijv. werkgevers- en werknemersorganisaties vormt een goede en snelle informatie inzake de ontwikkeling van de belangrijke macro-economische variabelen een onmisbaar hulpmiddel bij de beleidsbepaling.

Voor de informatie over en de analyse van de monetaire en financiële aspecten van de economische ontwikkeling is het jaarverslag van de Nederlandsche Bank van eminent belang. Het nadeel van deze informatiebron is echter, dat de gegevens vrij laat, nl. ongeveer vier maanden na afloop van het betreffende verslagjaar, ter beschikking komen. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen heeft de Nederlandsche Bank nu het zeer gelukkige initiatief genomen een Kwartaalbericht te gaan uitgeven, waarvan kort geleden het eerste nummer (1969 nr. 1) is verschenen. Op deze wijze zal veel van groot belang zijnd statistisch materiaal, dat door de Nederlandsche Bank zelf wordt verzameld, aanzienlijk sneller ter beschikking komen.

Het Kwartaalbericht is als volgt samengesteld. In de eerste plaats wordt een cijfermatige analyse gegeven van de Nederlandse economie gedurende het afgelopen kwartaal. Een normatieve beoordeling van de economische ontwikkeling, zoals men die aantreft in het algemeen overzicht van het jaarverslag, ontbreekt in het Kwartaalbericht.

Voorts ligt het in de bedoeling regelmatig artikelen op te nemen over bijzondere onderwerpen. Wij hopen, ook in het belang van studenten, dat daarbij voldoende aandacht zal worden geschonken aan onderwerpen van meer praktisch monetaire en monetair-technische aard, die men in leerboeken meestal tevergeefs zoekt. In het eerste nummer is een bijzonder goede en instructieve beschouwing opgenomen over „De ontwikkeling van het „onzichtbare” verkeer met het buitenland in de periode 1952-'68”. Een belangrijke conclusie, die in deze beschouwing wordt getrokken, is deze dat het saldo van het onzichtbare verkeer met het buitenland, uitgedrukt in procenten van de goederenimport in de periode 1952-'68 een trendmatige daling te zien heeft gegeven, welke daling zich waarschijnlijk in de nabije toekomst nog zal voortzetten. Dit betekent, dat het percentage waarmee de goederenimport wordt gedekt door onze goederenexport in de toekomst zal moeten stijgen, wil de lopende rekening van de betalingsbalans een bevredigend beeld vertonen. Met name de saldi uit de inkomensoverdrachten (giften ontwikkelingshulp; salarisovermakingen door gastarbeiders naar het buitenland), het transitoverkeer en het reisverkeer (door de stijging van het kostenpeil in Nederland t.o.v. het buitenland) hebben een duidelijke structurele daling te zien gegeven.

Daarna treffen we in het Kwartaalbericht de tekst van een reeks perscommuniqués aan met betrekking tot de door de Nederlandsche Bank in de betreffende periode genomen monetair-politieke maatregelen (discontowijziging; kredietbeperking e.d.), alsmede een Kroniek van economische en financiële beleidsmaatregelen, waarin in chronologische volgorde alle

INHOUD

Drs. G. de Man:

„Informatie door de Nederlandsche
Bank 721

Drs. J. de Jong:

De natuur is sterker dan de leer... 722

Drs. J. van der Burg:

Research en ontwikkeling (VII)... 724

C. M. M. de Soet:

Vereenvoudiging van de premiehef-
fing voor de sociale verzekering... 728

Dr. M. C. Tideman:

Vreemdelingenverkeer en betalings-
balans 731

Economisch-statistische
berichten 723

Mededelingen 730, 735

Ingezonden stukken 733

Geld- en kapitaalmarkt... 736

Boekennieuws 738

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

→

De natuur is sterker dan de leer

Loonpolitiek en het halfjaarlijkse SER-advies

Het „loonakkoord”, dat het SER-advies aan de regering in feite óók is, toont aan hoe sterk de centralistische tendensen in ons systeem van loonvorming nog altijd zijn. Ondanks alle schijn van decentralisatie in de diverse vormen van vrije en vrijere loonpolitiek in de laatste jaren, hebben de besturen van de centrale organisaties van werkgevers en werknemers de klok eenvoudig teruggezet en de noodrem van het centrale overleg gehanteerd. De nood, niet in de vorm van te herstellen oorlogsschade, maar in de vorm van inflatoire prijsstijgingen, is zo hoog gestegen dat alle weloverwogen maatregelen die tot decentralisatie in de loonvorming moesten leiden terzijde zijn gezet, met name het niet langer noemen van het centrale percentage waarmee de lonen in het volgend jaar verhoogd mochten worden.

Vrijwel onverbloemd — de centrale organisaties van werknemers zullen „proberen” de aangesloten bonden ertoe te brengen het akkoord te aanvaarden — is op centraal niveau afgesproken wat er het volgend jaar moet gebeuren om de prijsstijgingen binnen de perken te houden. Het verschil met het vroegere systeem (najaars SER-rapport, gevolgd door overleg tussen regering en Stichting, dat leidt tot een centraal cijfer) is wat betreft de uitwerking op het daaropvolgend overleg over de afzonderlijke CAO's niet te zien.

Bij de CAO-onderhandelingen zal, als de regering niet zover van het advies afwijkt, dat het onaanvaardbaar wordt voor de centrale organisaties, de uitkomst van het CAO-overleg het centraal overeengekomen cijfer zijn, met misschien kleine uitwijkmogelijkheden in de pensioenen of iets dergelijks. Het cijfer zal zonder twijfel kracht worden bijgezet door (dreigen met) de sanctie van het onverbindend verklaren. De marge die overblijft voor onderhandelingen is die tussen het overeengekomen cijfer en de

(vervolg van blz. 721)

belangrijke financiële en economische beleidsmaatregelen van de Regering en de Nederlandsche Bank, die in de betreffende periode zijn genomen, zijn opgenomen. Dit laatste achten wij van groot belang, omdat men zo in één oogopslag een beeld heeft van de in het recente verleden genomen economisch-politieke maatregelen, met verwijzing naar de publikatiebronnen.

Tenslotte bevat het Kwartaalbericht een zeer uitgebreide statistische bijlage, waarin alle belangrijke financiële en monetaire variabelen tot zeer recente datum zijn bijgewerkt.

Wij zijn ervan overtuigd, dat het Kwartaalbericht van de Nederlandsche Bank een aanwinst betekent voor de praktische economische literatuur in ons land en dat het voor zeer velen in een behoefte zal voorzien.

Ten besluite van dit „welkomswoord” willen we nog één suggestie doen. Wij zouden het bijzonder waarderen, indien op gezette tijden in het Kwartaalbericht overzichten werden opgenomen — eventueel korte samenvattingen — van elders, zowel in Nederland als in het buitenland, gepubliceerde artikelen over financiële en (internationaal)-monetaire onderwerpen.

G. de Man

grens waarop men meent dat onverbindend verklaard zal worden. Of die marge er zal zijn en hoe groot die zal zijn, is op dit moment nog niet te zeggen; het zal afhangen van de economische en politieke stand van zaken begin volgend jaar, alles in eerste instantie geïnterpreteerd door de Minister van Sociale Zaken.

Wél verschillend met de toestand waarin het centrale cijfer pas in het najaar werd bepaald, is natuurlijk dat het cijfer nu vóór de begroting is genoemd. Trekt de regering in de ogen van de partijen (met name de vakbeweging) zich niet voldoende van het advies aan, dan zou weer loslaten van het overeengekomen cijfer daarvan het gevolg kunnen zijn. Met name de vakbeweging zou dan heel goed kunnen zeggen: als aan het akkoord niet de hand wordt gehouden, laten wij centraal overleg achterwege en moeten de afzonderlijke bonden het maar uitzoeken. Het resultaat is dan zonder twijfel een grotere loonstijging dan in het centraal overleg is overeengekomen. Het al dan niet meedoen aan centraal overleg zou in dat geval een machtig pressiemiddel kunnen zijn. Dat het echter als zodanig gebruikt zal worden ligt niet in de lijn van de verwachting; de beroemde rekensom van Merter's („als dit, als dat dan 9%”) en de eenmalige (?) indexclausule uit het SER-akkoord maken een herziening in centraal overleg van het overeengekomen cijfer in dit geval — hetzij in de SER, hetzij in de Stichting — veel waarschijnlijker. CNV-voorzitter Van Eibergen heeft in zijn afscheidsrede al gezegd, dat succes van het advies grond voor een jaarlijkse herhaling van deze procedure kan zijn.

Gevolg van dit alles is uiteraard dat de leiders van de afzonderlijke bonden en de ondernemingen van elke onderhandelingsvrijheid vrijwel beroofd zijn. De berichten dat de heer De Groot van de K.B.C. zich tegen het noemen van een centraal percentage heeft verklaard en dat Van Eibergen in zijn rede ook een beroep deed op de leiders van de CNV-bonden om de strijd tegen de inflatie te helpen slagen spreken in dit verband boekdelen. Duidelijk is dus ook, dat de prijs voor het zonder twijfel grote goed van prijsstabilisatie — op het eerste gezicht vooral een taak van de regering — met name door de vakorganisaties in de vorm van spanningen tussen de centrale leiding en de leiding van de afzonderlijke bonden en door deze laatste in termen van spanning met de leden en met concurrerende organisaties, betaald zal moeten worden.

Natuurlijk is dit alles door de vakorganisaties ook wel gezien, maar men is om der wille van de prijsstabilisatie kennelijk bereid geweest deze concessie te doen. Wellicht hoopt men, dat de werknemers zo in angst zullen zitten over verdere prijsstijgingen, dat zij zich van de redelijkheid van het centrale akkoord zullen laten overtuigen. De les van vijftientig jaar geleide loonpolitiek is kennelijk geleerd.

De conclusie van deze beschouwing over het loonakkoord lijkt te moeten zijn, dat alle partijen, die in Nederland het loonpolitieke systeem in stand houden, in tijden van nood bereid zijn om terug te keren tot het centrale loonoverleg. Er is met andere woorden in feite sinds 1959, toen de geleide loonpolitiek voor het eerst iets werd afgezwakt, in

wezen heel weinig veranderd. Onze vakbeweging is, ondanks alle gepraat over scherper opstellen en ondanks het verzet tegen de voorgestelde loonwet, nog steeds bereid mee te doen met het centrale loonoverleg. Bovendien lijkt zij bereid als partij de grootste offers te brengen. Of de werknemers er qua resultaten beter of slechter aan toe zijn is niet te zeggen, maar met een organisatie die weer aan interne spanningen lijdt, zijn zij zeker niet gediend, evenmin trouwens als de werkgevers. Het systeem is heel taai, zo mag gezegd worden.

Van de conclusie van het rapport van de Verenigde Naties, *Incomes in Postwar Europe*, over de Nederlandse loonpolitiek (hoofdstuk 3, blz. 18) „The framework of control and coordination remained to a remarkable extent intact, although it modified gradually into the direction of reduced government intervention and reduced central authority”, lijkt slechts het eerste deel op dit moment van toepassing.

Drs. J. de Jong

Economisch-statistische berichten

Een dezer dagen verstrekte het Centraal Registratiekantoor Detailhandel-Ambacht de cijfers van de aantallen verkoopplaatsen in de detailhandel per 1 januari 1969. Aan deze gegevens ontleen wij het overzicht (tabel 1) van de ontwikkeling van de aantallen verkoopplaatsen in de levensmiddelensector sinds 1950. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de ondernemingen, resp. filialen, alleen zijn geteld volgens hun hoofdbranche. In de totalen komen derhalve geen dubbelstellingen voor. Een kruidenier/zuivelhandelaar bijvoorbeeld is óf als kruidenier óf als zuivelhandelaar geteld, maar niet in beide branches.

Uit de cijfers blijkt dat in één jaar tijd (1968-1969) het totale aantal verkoopplaatsen in de levensmiddelensector weer aanzienlijk is teruggelopen, namelijk met ruim 2.500; dit is ongeveer 4%! Voor de detailhandel in zijn totaliteit zijn deze cijfers 4.100 resp. ruim 2%. Deze verminderingen komen grotendeels ten laste van het aantal ondernemingen met één verkoopplaats, de kleine middenstand zogezegd. Bezien we de ontwikkeling sinds 1950, dan heeft — na een stormachtige groei in de jaren vijftig — het filiaalbedrijf zich in de jaren zestig zo ongeveer ge-

stabiliseerd, gemeten althans naar het aantal verkoopplaatsen.

Over oktober 1966 is in alle landen der Europese Gemeenschappen een loonstrucuuronderzoek gehouden, dat betrekking had op handarbeiders in de delfstoffenwinning, de industrie en de bouwnijverheid. De resultaten van dit onderzoek zijn voor Nederland neergelegd in de onlangs verschenen CBS-publikatie *Statistiek der lonen van arbeiders in de nijverheid, oktober 1966* (137 blz., f. 14).

Men vindt in deze publikatie een schat van zeer gedetailleerde gegevens over verdiende lonen, per uur en per week, naar leeftijd en geslacht, naar vakgroep en gemeenteklasse, naar dagdienst en ploegendienst, naar bedrijfsklasse en beroep. Gegevens voorts over o.a. het gemiddeld aantal gewerkte uren per week, loonverschillen tussen mannelijke en vrouwelijke arbeiders, de burgerlijke taast en de „participatiegraad” der vrouwelijke arbeiders enz. Een kleine tabel uit deze publikatie zij hieronder gereproduceerd (tabel 2).

TABEL 1.

Ontwikkeling van de aantallen verkoopplaatsen in de levensmiddelensector in de periode 1950, 1960, 1968 en 1969

(cijfers per 1 januari)

Branche	1950		1960		1968		1969		
	I	II	I	II	I	II	I		II
							absoluut	index 1950=100	
Kruidenierswaren	22.833	2.441	20.638	3.357	16.557	3.406	15.510	68	3.364
Melk en zuivel	12.067	477	10.789	634	9.731	390	9.517	78	375
Aardappelen, groenten en fruit	16.500 a)	428	14.493 a)	999	10.528 a)	917	10.153 a)	61	868
Brood	14.139	868	11.876	2.076	8.553	2.075	8.193	58	1.959
Vlees en vleeswaren	10.191	467	8.804	1.054	7.556	1.315	7.328	72	1.340
Vis	4.540 a)	78	3.619 a)	167	2.459 a)	141	2.358 a)	52	124
Wild en gevogelte	583 a)	2	508 a)	21	707 a)	101	699 a)	120	108
	80.853	4.761	70.727	8.308	56.091	8.345	53.758	66	8.138

a) inclusief de markt- en straathandel.

I = ondernemingen met één verkoopplaats.

II = ondernemingen met één of meer filialen inclusief deze filialen.

TABEL 2.

Gemiddelde bruto en netto weekverdiensten van mannelijke arbeiders van 25 jaar en ouder, oktober 1966

	Bruto weekloon	Bruto weekloon inclusief kinderbijslag	Inhoudingen voor:		Netto weekloon
			sociale voorzieningen	loon- belasting	
Ongehuwd	166,87	166,87	25,58	20,30	120,99
Gehuwd, zonder kinderen	176,57	176,57	27,12	15,02	134,43
Gehuwd, met 1 kind	182,80	190,12	28,07	14,11	147,94
Gehuwd, met 2 kinderen	184,97	200,69	28,31	12,50	159,88
Gehuwd, met 3 kinderen	183,47	207,59	28,10	10,31	169,18
Gehuwd, met 4 kinderen	182,13	217,53	27,90	8,50	181,13
Gehuwd, met 5 kinderen	179,92	226,40	27,35	6,30	192,75

Research en ontwikkeling (VII) *

In deze laatste aflevering van een artikelenreeks over research en ontwikkeling wordt ingegaan op de mogelijke invloed van de marktstructuur op de industriële research en ontwikkeling.

Er bestaat a priori overeenstemming over het feit dat de marktstructuur van een bedrijfstak het niveau van de „innovational efforts” beïnvloedt, maar er bestaat geen overeenstemming over de grootte en de richting van het effect.

SCHUMPETERS HYPOTHESE

Vele economen vóór Schumpeter waren de toen heersende mening toegedaan dat volledig vrije mededinging essentieel was voor „technische vooruitgang”. De hypothese van Schumpeter nu, één van de oudste over dit onderwerp, stelt dat het aanwezig zijn van geaccumuleerde monopoliewinsten, het vooruitzicht op dergelijke additionele winsten in de toekomst, en de zekerheid dat marktmacht aanwezig is, voorwaarden zijn voor het op zich nemen van de uit „innovational efforts” voortvloeiende risico's en onzekerheden ¹.

Na verloop van tijd werd Schumpeters hypothese wel zo geïnterpreteerd dat hoe groter de winsten en de mate van marktmacht (een potentiële mogelijkheid voor monopoliewinsten) of ondernemingsgrootte zouden zijn, des te groter zou de inspanning zijn om „innovations” tot stand te brengen.

De oorspronkelijke en later geïnterpreteerde hypothesen, alhoewel aan elkaar verwant voor wat betreft de implicaties voor het ondernemingsbeleid, zijn echter niet dezelfde. De oorspronkelijke hypothese van Schumpeter luidde, dat bij afwezigheid van niet-geaccumuleerde winsten het ondernemen van riskante en onzekere „innovational efforts” niet zou plaatshebben, en dat dan, tenzij de toekomstige winsten van zulke „innovational efforts” hoog zouden zijn (in relatie tot de alternatieve winsten), de „incentives” daartoe niet zouden bestaan. Maar, om verschillende redenen die we verderop zullen trachten uiteen te zetten, impliceert dit niet dat de meetbare „innovational efforts” van een onderneming, zoals bijv. uitgedrukt door middel van haar research- en ontwikkelingsuitgaven, een continu stijgende functie zouden moeten zijn van marktmacht, ondernemingsgrootte of ingehouden monopoliewinsten.

Het was met name Schumpeter die, meer dan enig ander econoom uit zijn tijd, zeer veel belang hechtte aan de „innovational efforts” van de onderneming. De bronnen van economische vooruitgang in een kapitalistische maatschappij behandelend, schreef hij: „As soon as we go into details and inquire into the individual items in which progress was most conspicuous, the trail leads not to the doors of those firms that work under conditions of comparatively free competition but precisely to the doors of the large concerns...” ².

Ten aanzien van de veronderstelling, als zouden het hoofdzakelijk de grote ondernemingen zijn geweest die „innovations” zouden hebben doorgevoerd, hebben meer recent o.m. Galbraith ³, Lilienthal ⁴, Villard ⁵ en Kaplan ⁶ een ongeveer gelijke positie ingenomen, zich daarbij overwegend op de volgende drie argumenten basierend:

1. De kosten voor het tot stand brengen van „innovations” zijn zo groot, dat thans alleen de grote ondernemingen zich die kunnen veroorloven;
2. De projecten moeten thans op een voldoende grote schaal worden geëntameerd, zodanig dat successen en mislukkingen elkaar in zekere mate compenseren;
3. Om „innovations” waardevol te doen zijn, moet een onderneming voldoende invloed hebben op de markt teneinde de uit de „innovations” voortvloeiende winsten te kunnen incasseren.

Zo betoogde Galbraith bijvoorbeeld dat „a benign Providence... has made the modern industry of a few large firms an excellent instrument for inducing technical change. It is admirably equipped for financing technical development. Its organization provides strong incentives for undertaking development and for putting it into use. The competition of the competitive model, by contrast, almost completely precludes technical development” ⁷. Daaraan voegt hij wat verderop onder meer toe, dat „the foreign visitor, brought to the United States to study American production methods and associated marvels, visits the same firm as do attorneys of the Department of Justice in their search for monopoly” ⁸.

Overeenkomstig betoogt Lilienthal dat ondernemingen die klein zijn, en moeten concurreren, niet kunnen beschikken over de voor het financieren van research noodzakelijke winsten. Alleen de grote ondernemingen zijn in staat om de formidabele sommen geld te investeren, die vereist zijn voor het ontwikkelen van wezenlijke nieuwigheden ⁹.

* (I) in *ESB* van 9 april jl., blz. 351-353; (II) in *ESB* van 16 april jl., blz. 379-384; (III) in *ESB* van 23 april jl., blz. 404-405; (IV) in *ESB* van 30 april jl., blz. 422-424; (V) in *ESB* van 28 mei jl., blz. 554-560; (VI) in *ESB* van 18 juni jl., blz. 630-632.

¹ J. A. Schumpeter: *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York 1942, hoofdstuk 7.

² Op. cit., blz. 82.

³ J. K. Galbraith: *American capitalism: The concept of countervailing power*, Boston 1952.

⁴ D. E. Lilienthal: *Big business: A new era*, New York 1953.

⁵ H. H. Villard: „Competition, oligopoly and research”, *Journal of Political Economy*, december 1958, blz. 483-497.

⁶ A. D. H. Kaplan: *Big enterprise in a competitive system*, Washington 1954.

⁷ *American capitalism*; op. cit., blz. 86.

⁸ Op. cit., blz. 91.

⁹ *Big business*, op. cit., blz. 69.

Villard geeft onder meer aan dat het financieren van research minder essentieel is dan de zekerheid, dat nadat een „innovation” ingevoerd is de onderneming een voldoende aandeel in de markt zal hebben om haar voor de „innovations” verrichte uitgaven terug te verdienen. En vervolgens stelt hij, dat in feite alleen oligopolisten en dergelijke die zekerheid kunnen genieten ¹⁰.

EMPIRISCHE STUDIES

Tot aan het midden van de jaren vijftig was men overwegend aangewezen op vermoedens m.b.t. de betekenis van grote ondernemingen voor de technische ontwikkeling, totdat een aantal empirische studies over deze vermeende samenhang gepubliceerd werd.

Met name het verschijnen in 1965 van de *Hearings*¹¹, van de subcommissie voor anti-trust- en monopolievraagstukken van de Amerikaanse Senaat was in deze een belangrijke gebeurtenis. Ook anderen hebben daarbij niet stilgezeten. Zo kan gewezen worden op de publikaties van o.m. Jewkes, Sawers en Stillerman¹², Mason¹³, Hennipman¹⁴, Nutter¹⁵, Schmookler¹⁶, Hamberg¹⁷ en Scitovsky¹⁸ waaruit al wel duidelijk naar voren was gekomen dat er geen reden aanwezig zou zijn voor de veronderstelling dat een onevenredig groot deel van de belangrijkste „innovations” zou zijn doorgevoerd door grote ondernemingen. Daarbij is een aantal empirische studies verricht met het doel om onder meer met behulp van regressie-analyses de veronderstelde relatie tussen marktstructuur en het doorvoeren van „innovations” te toetsen. Deze studies hebben echter geen overtuigende resultaten opgeleverd, hetgeen ook geen verwondering behoeft te wekken, gezien de vele problemen die zich kunnen voordoen bij het definiëren van de bij de „innovations” horende materie (zoals het definiëren van een bepaalde „innovation”, het afzonderen van de ondernemingen die de „innovations” hebben doorgevoerd en het aangeven van de relatieve belangrijkheid van de verschillende „innovations”) enerzijds en de bij de marktstructuur behorende materie anderzijds.

De onder meer door Hamberg, Mansfield¹⁹, Schmookler en Worley²⁰ verkregen statistische resultaten ondersteunen alleen de algemene conclusie, dat tenminste boven een zekere grootte van de onderneming de verhouding tussen de research- en ontwikkelingsuitgaven en de maatstaf voor ondernemingsgrootte, niet significant met de grootte stijgt en zelfs helemaal niet behoeft te stijgen. Zoals we evenwel gezien hebben, zijn het in feite de grote ondernemingen die een meer dan evenredig deel van de totale nationale uitgaven voor r. en o. in het bedrijfsleven voor hun rekening nemen ²¹. In de Verenigde Staten bijvoorbeeld namen in 1953 de ondernemingen met meer dan 5.000 werknemers 70,7% van de totale nationale industriële r. en o.-uitgaven voor hun rekening. In 1960 was de situatie in de Verenigde Staten zo, dat 384 ondernemingen met 5.000 werknemers of meer ongeveer 85% van het totaal van de industriële r. en o.-uitgaven voor hun rekening namen; voor de ondernemingen met minder dan 1.000 werknemers (260.000 in aantal) bedroeg hetzelfde percentage 7. In

Nederland was het aandeel van de ondernemingen met 1.000 en meer werknemers (in 1964) bijna 83% van de totale industriële r. en o.-uitgaven. De vijf grote ondernemingen Shell, Philips, Unilever, AKU en Staatsmijnen besteedden f. 427,8 mln. aan r. en o., vergeleken met het totaal van f. 664,3 mln. een aandeel van bijna 65%.

Voor meerdere auteurs was de constatering van deze trend voldoende om aan te nemen dat grote ondernemingen, zoals Galbraith dat uitdrukte, „een bijna perfect instrument zijn voor het induceren van technische veranderingen”. Terecht is daartegen aangevoerd dat de economische betekenis van r. en o. nooit bepaald kan worden door alleen maar het weergeven van de daarmee betrokken uitgaven. Tot op heden is nog altijd geen bevredigende maatstaf gevonden voor het registreren van de „output” van r. en o., laat staan voor de kwaliteit ervan, zodat de kwantitatieve „input”-vergelijkingen vooralsnog gezien moeten worden als een mogelijk aanknopingspunt voor het verschaffen van een overigens ontoereikend beeld. „Het is immers mogelijk, dat een omvangrijk en deskundig researchteam jarenlang kostbare onderzoeken verricht met weinig of geen resultaat, terwijl anderzijds door een plotseling opkomend geniaal idee met zeer weinig middelen een waardevol resultaat kan worden bereikt” ²². Verder kan worden aangevoerd dat de gebruikte classificaties voor ondernemingsgrootte te grof zijn om tot bruikbare resultaten te kunnen komen.

¹⁰ „Competition, oligopoly and research”, op. cit., blz. 483.

¹¹ *Economic Concentration*. Hearings before the Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee on the Judiciary, U.S. Senate, 89th Congress, Washington 1965 (4 delen).

¹² J. Jewkes, D. Sawers en R. Stillerman: *The sources of invention*, Londen 1958.

¹³ E. S. Mason: *Economic concentration and the monopoly problem*, Cambridge 1957.

¹⁴ P. Hennipman: „Monopoly: Impediment or stimulus to economic progress?”, opgenomen in: *Monopoly and competition and their regulation*, Londen 1954.

¹⁵ G. W. Nutter: „Monopoly, bigness, and progress”, *Journal of Political Economy*, december 1956, blz. 520-527.

¹⁶ J. Schmookler: „Bigness, fewness, and research”, *Journal of Political Economy*, december 1959, blz. 628-635.

¹⁷ D. Hamberg: „Size of firm, monopoly and economic growth”, opgenomen in: *Employment, growth, and price levels*, Hearings of the Joint Economic Committee, U.S. Congress (86th, 1st session 1959) Part 7, „The effects of monopolistic and quasi-monopolistic practices”, Washington 1959; „Invention in the industrial research laboratory”, *Journal of Political Economy*, april 1963, blz. 95-115; „Size of firm, oligopoly, and research: The evidence”, *Canadian Journal of Economics and Political Science*, februari 1964, blz. 62-75.

¹⁸ T. Scitovsky: „Economic theory and the measurement of concentration”, opgenomen in: *Business concentration and price policy*, Princeton 1955.

¹⁹ E. Mansfield: „Size of firm, market structure, and innovation”, *Journal of Political Economy*, december 1963, blz. 556-576; „Industrial research and development expenditures: Determinants, prospects, and relation to size of firm and inventive output”, *Journal of Political Economy*, augustus 1964, blz. 319-340.

²⁰ J. S. Worley: „Industrial research and the new competition”, *Journal of Political Economy*, april 1961, blz. 183-186.

²¹ Zie *ESB* van 28 mei jl., blz. 554-560.

²² *Spur- en ontwikkelingswerk in Nederland 1964*, blz. 14.

(I.M.)

§ NV. SLAVENBURG'S BANK §

Bepalen we ons vervolgens tot een aantal resultaten van vermelde studies, dan zien we bijvoorbeeld dat Mansfield tot de conclusie kwam dat de grootste ondernemingen (van de aardolie-, farmaceutische en glasindustrie), gerangschikt naar rato van hun omzetten, een kleiner percentage van hun omzet besteedden aan r. en o. dan de „enigszins kleinere ondernemingen”; dat bij de chemische industrie de grootste ondernemingen relatief meer besteedden, en bij de staalindustrie relatief minder; het berekende verschil was evenwel statistisch niet significant ²³.

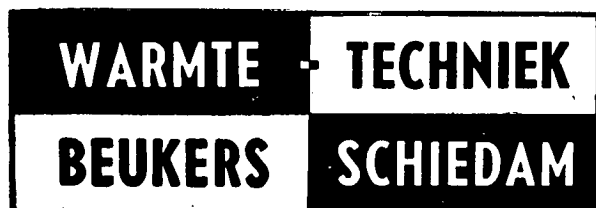
Worley vond, dat in 6 van de 8 door hem bestudeerde bedrijfstakken (two-digit) de omvang van het research- en ontwikkelingspersoneel per 1.000 werknemers steeg met het totaal aantal door de ondernemingen tewerkgestelde werknemers. Echter, in slechts twee bedrijfstakken waren de resultaten statistisch significant genoeg om verwerping te rechtvaardigen van zijn vrijblijvende hypothese, dat de research- en ontwikkelingsactiviteiten niet meer dan evenredig zouden toenemen met de grootte van de onderneming.

In een studie over 17 bedrijfstakken (two-digit en three-digit) verkreeg Hamberg resultaten die nagenoeg in overeenstemming waren met die van Worley. In 12 bedrijfstakken steeg namelijk de research- en ontwikkelingsintensiteit, uitgedrukt m.b.v. het aantal werknemers, met de ondernemingsgrootte. Teneinde niet al te veel nadruk te leggen op de overeenstemming tussen deze bevindingen, wijzen we er op dat Worley's en Hamberg's resultaten vanwege de verschillend gehanteerde gegevens en toegepaste methoden, afwijken van die van Mansfield bij de navolgende bedrijfstakken die de drie studies gemeen hebben, namelijk bij de glas-, aardolie- en chemische industrie. Voor de drie genoemde bedrijfstakken vonden Worley en Hamberg dat de research- en ontwikkelingsintensiteit een stijgende functie was van de grootte van de onderneming. Mansfield van zijn kant, beperkte zijn analyse tot de zeer grote ondernemingen, namelijk 10 grote chemische ondernemingen, 9 grote aardolie- en 4 grote glasondernemingen.

Hamberg ²⁴ vond eveneens dat de in het jaar 1958 verrichte research- en ontwikkelingsuitgaven en de verhouding tussen research en ontwikkeling en de omzet in 17 bedrijfstakken (two-digit en three-digit) positief correleerden met hun gemiddelde concentratie-indicator, maar hij concludeerde dat slechts 30% van de verschillen in research- en ontwikkelingsintensiteit verklaard kon worden door bedrijfstakconcentraties.

Scherer daarentegen kwam tot de conclusie dat in vier van de zes door hem onderzochte bedrijfstakken, namelijk de elektrotechnische, de aardolie-, de machine- en de levensmiddelen- en tabaksindustrie, de omvang van het r. en o.-personeel met de stijging van de ondernemingsgrootte eerst toenam, vervolgens een hoogtepunt bereikte om daarna weer te dalen. Uitzonderingen hierop werden gevormd door de chemische en de basis-metaalindustrie ²⁵.

(I.M.)

Bij een verdere beoordeling van dergelijke resultaten kan niet worden voorbijgegaan aan gegevens waaruit blijkt in welke omvang de r. en o.-uitgaven van het bedrijfsleven gefinancierd worden uit eigen middelen. Als algemene stelregel, uitzonderingen daargelaten, zien we dat in die bedrijfstakken waarin het aandeel van de grote ondernemingen in de totale r. en o.-uitgaven hoog is, veelvuldig financiering van de r. en o.-uitgaven door de overheid plaats vindt. Zo bedroeg de bijdrage van de overheid in de financiering van de r. en o.-uitgaven in de Verenigde Staten (in 1964) voor de lucht- en ruimtevaart bijna 91%; voor de elektrotechniek was dat 61,8% ²⁶. Daarnaast laat het zich aanzien dat r. en o.-opdrachten van de overheid merendeels gegund worden aan de bij uitstek grote ondernemingen, temeer daar deze geacht kunnen worden te beschikken over de benodigde kennis, ervaring, mankracht, outillage e.d. Hiermee rekening houdend, kwam Stillerman tijdens de „Hearings” dan ook tot de conclusie dat zowel in de vliegtuig- en raketindustrie als in de elektronische industrie van de Verenigde Staten de uit eigen middelen gefinancierde r. en o.-uitgaven van de kleinere ondernemingen die van de grote overtroffen ²⁷.

RESULTATEN VAN RESEARCH EN ONTWIKKELING

Verplaatsen we vervolgens onze aandacht van de kant van de uitgaven voor r. en o. naar die van de resultaten van r. en o., dan kan verwezen worden naar de publikatie van Jewkes, Sawers en Stillerman: *The sources of invention*. Zij onderzochten 61 belangrijke uitvindingen vanaf het jaar 1900, waarvan bijna 40% betrekking had op de periode na 1940. Slechts 12 van de 61 uitvindingen konden teruggevoerd worden op de research-activiteiten van grote ondernemingen; 33 uitvindingen waren afkomstig van onafhankelijke uitvinders, die voor eigen rekening werkten, zonder een research-instelling achter zich te hebben, en gewoonlijk met beperkte middelen. Voor de periode 1946 tot 1955 onderzocht Hamberg de totstandkoming van 27 belangrijke uitvindingen. Slechts 7 daarvan vloeiden voort uit de research-activiteiten van grote industriële research-laboratoria; de overige uitvindingen waren afkomstig van onafhankelijke uitvinders en kleinere ondernemingen.

Overeenkomstige conclusies blijken eveneens uit studies die betrekking hebben op de r. en o.-resultaten van bepaalde bedrijfstakken, zoals bijv. een onderzoek naar de r. en o.-resultaten van de Amerikaanse aluminiumindustrie van M. J. Peck („Inventions in the Postwar American Aluminium Industry”) en naar de r. en o.-resultaten — in het bijzonder het ontstaan van de 7 belangrijkste uitvindingen — van de Amerikaanse aardolie-industrie van J. L. Enos („Invention and Innovation in the Petroleum Refining Industry”), gepubliceerd in 1962 in *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Illustratief in dit verband is de in dezelfde publikatie weergegeven studie van W. F. Mueller („The origins of the basic inventions underlying Du Pont's major product and process innovations, 1920 to 1950”) waaruit bleek dat van

²³ „Industrial research and development expenditures”, op. cit., blz. 334.

²⁴ „Size of firm, oligopoly, and research”, op. cit., blz. 74-75.

²⁵ F. M. Scherer: „Size of firm, Oligopoly and Research: A comment”, *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 1965, blz. 256-266.

²⁶ Zie eveneens *ESB* van 9 april jl. en van 30 april jl.

²⁷ Hearings, deel 3, blz. 1075 e.v.

de 25 belangrijkste „product and process innovations” die tezamen zorgden voor ongeveer de helft van Du Pont's totale omzet in 1948 er slechts 10 gebaseerd waren op ontdekkingen van eigen „scientists” en „engineers”.

Daarnaast kwam Mansfield tot de conclusie dat bij de Amerikaanse aardolie- en op kolenwinning gebaseerde industrie gedurende de periode 1919-1938 en 1939-1958 de verhouding tussen het aandeel in de belangrijkste „innovations” en het marktaandeel van de 4 door hem onderzochte grootste ondernemingen hoog was: 1,42 en 1,26 voor de aardolie, en 2,46 en 2,31 voor de kolen; aan de andere kant was de overeenkomstige verhouding voor de staalindustrie zeer laag: 0,48 en 0,68²⁸.

Voor wat betreft de staalindustrie en de belangrijkste „innovation” daarin — het oxygenestaal-proces — beschrijven Adams en Dirlam²⁹ de ontwikkeling en verbreiding van genoemd proces. Na enige experimenten werd het uiteindelijk in 1952 toegepast door de Verenigde Oostenrijkse Eisen- und Stahlwerke. In de Verenigde Staten was het Mc Louth Steel (minder dan 1% van de Amerikaanse smeltcapaciteit) die in 1954 het nieuwe proces als eerste invoerde, en waren het andere kleine ondernemingen die haar navolgden. De eerste belangrijke Amerikaanse staalonderneming die dat deed, was Jones & Laughlin in 1957, gevolgd door U.S. Steel en Bethlehem Steel in 1964 en Republic Steel in 1965; d.w.z. circa 12 jaar nadat het nieuwe proces om staal te produceren industrieel werd toegepast en algemene bekendheid verworven had. Ter verdere ondersteuning van hun vrijblijvende veronderstelling dat het de kleine ondernemingen zijn die belangrijke „innovations” doorvoeren, verwijzen Adams en Dirlam, voor wat betreft de aardolie-industrie, naar de ontwikkeling van het „katalytisch kraken” dat ontdekt zou zijn door de kleine Amerikaanse onderneming Sun Oil.

Andere auteurs menen het succes van de in de onderneming verrichte r. en o. te kunnen meten aan de hand van het aantal en de betekenis van verkregen patenten. Met name de factor betekenis of kwaliteit vormt een uiterst moeilijk te hanteren maatstaf. Toch meende Schmookler te mogen veronderstellen tijdens genoemde „Hearings”³⁰ dat de kwaliteit van patenten van kleinere ondernemingen hoger zou zijn dan die van de grote ondernemingen. Hij leidde dit af uit het feit dat kleinere ondernemingen (met minder dan 100 patenten en een omzet van minder dan \$ 100 mln.) 71% van hun patenten industrieel toepasten, terwijl dit bij grotere ondernemingen 51% bedroeg. Eveneens stelde Schmookler vast, dat de r. en o.-uitgaven van ondernemingen met meer dan 5.000 werknemers voor ieder patent gemiddeld hoger waren dan in kleinere ondernemingen. Een uitzondering hierop werd gevormd door de chemische industrie, waarin de uitgaven per patent in de hoogste klasse (meer dan 5.000 werknemers) lager waren dan de uitgaven in de klasse van 1.000 tot 4.999 werknemers; echter ook hier waren de laagste uitgaven per patent te vinden in de ondernemingsklasse met minder dan 1.000 werknemers. A. C. Cooper kwam eveneens tot overeenkomstige conclusies³¹.

ONVOLKOMENHEDEN

Bezien wij tenslotte, na bovenvermelde studies die hoofdzakelijk betrekking hebben op Amerikaanse ondernemingen en Amerikaanse verhoudingen, de relatie tussen de marktstructuur van een bedrijfstak en de mate waarin „innovations” worden doorgevoerd en de technische vooruit-

West-Irian:

volksverraadpleging

Juan Carlos van Bourbon Franco

De Groene Amsterdammer:

jammers

Russisch tegenoffensief:

louw Loena

(ongecorrigeerd)

gang tot stand komt, dan is het duidelijk dat de marktstructuur één uit de vele factoren is die invloed uitoefenen op de „innovations” en de technische vooruitgang.

Het is ons inziens dan ook een illusie te denken dat de meetbare „innovational efforts” van een onderneming, zoals bijvoorbeeld uitgedrukt door middel van haar research- en ontwikkelingsuitgaven, een continu stijgende functie zouden moeten zijn van marktmacht, ondernemingsgrootte of ingehouden monopoliewinsten. Een reden hiervoor is, dat nog altijd niet goed is aangetoond dat bedrijfstakconcentratie-indicatoren een allesomvattende maatstaf zijn voor monopolie-macht, voor in het verleden gemaakte of toekomstige monopoliewinsten. Bovendien zijn de scheidingslijnen tussen de bedrijfstakclassificaties vaak vaag en arbitrair te noemen. En, zoals hierboven al gememoreerd is, vormt de concentratie-indicator — overigens de meest gebruikte maatstaf voor marktmacht bij het empirisch toetsen van de door anderen geïnterpreteerde hypothese van Schumpeter — slechts één van de vele grootheden bij bedrijfstakconcentraties.

Ten tweede is er geen vooronderstelling aanwezig bij de oorspronkelijk door Schumpeter geformuleerde hypothese dat „innovational efforts”, zoals bijvoorbeeld uitgedrukt door middel van research- en ontwikkelingsuitgaven, de enige aanwending vormen voor ingehouden winsten, of dat ook maar iets van deze winsten, eenvoudigweg omdat zij aanwezig zijn, hiervoor zal worden aangewend bij gebrek aan andere geschikte mogelijkheden. Schumpeter definiëerde het begrip „innovation” overigens dusdanig dat het o.a. fusies, nieuwe organisaties, nieuwe advertentiecampagnes, nieuwe producten en nieuwe productieprocessen omvatte. Alleen de laatste twee zijn logische gevolgen van research en ontwikkeling.

Wat Schumpeter ons inziens werkelijk bedoelde, was dat vrijelijk ter beschikking staande winsten een noodzakelijke, maar nog geen voldoende voorwaarde zijn voor het met risico's en onzekerheden gepaard gaand verrichten van research en ontwikkeling. Vandaar, dat de gehanteerde regressie-analyses voor research- en ontwikkelingsuitgaven enerzijds en ondernemingsgrootte, concentratie-indicatoren of enig andere maatstaf voor de marktstructuur anderzijds in het gunstigste geval alleen maar een statistische en geen causale relatie aangeven tussen een gedeelte van de variabele

²⁸ „Size of firm, market structure, and innovation”, op. cit., blz. 561.

²⁹ W. Adams en J. B. Dirlam: „Big steel, invention, and innovation”, *The Quarterly Journal of Economics*, 1966, blz. 167-189.

³⁰ Hearings, deel 3, blz. 1257 e.v.

³¹ Op. cit., blz. 1296.

Vereenvoudiging voor de sociale

van Schumpeter en enkele arbitraire monopolie-maatstaven.

In dit verband willen wij er op wijzen, dat Markham³² terecht de aandacht vestigt op de studie van F. M. Scherer, waaruit gebleken zou zijn dat bij de onder meer door Worley en Hamberg gebruikte regressievergelijkingen de regressiecoëfficiënt onder andere beïnvloed werd door de keuze van de variabele die de grootte van de onderneming voorstelt. Wanneer uit de drie verschillende groottevariabelen — waarde activa, omzet en aantal werknemers — de laatste gekozen werd, had de regressiecoëfficiënt de neiging hoger te zijn. Hierdoor zou een antwoord op de vraag in hoeverre de „innovational efforts” beïnvloed worden door de grootte van de onderneming afhankelijk kunnen worden van de keuze van de voor het laatste te hanteren maatstaf. Verder is het zeer de vraag of, zelfs indien de gehanteerde maatstaven voor monopolie-macht of ondernemingsgrootte statistisch onbevooroordeeld en de maatstaven voor „innovational efforts” begripsmatig compleet zouden zijn, zij dan systematisch en continu evenredig met elkaar zouden moeten variëren.

Markham adstrueert een en ander door ten aanzien van de veronderstelde collineariteit tussen monopolie en research- en ontwikkelingsuitgaven onderling de afhankelijke en onafhankelijke variabelen te verwisselen. Hij wijst er op, dat tussen 1930 en 1962 in de Verenigde Staten de door de onderneming gefinancierde research en ontwikkeling toenam van \$ 116 mln. tot \$ 5 mrd. — een toeneming van 4.130% — en vervolgt dat er volgens zijn weten niemand is die geschat heeft dat gedurende die periode „het monopolie” zou zijn toegenomen tot het 43-voudige. Uitgedrukt in % van het bruto nationaal produkt zou „het monopolie” zijn toegenomen tot het 10-voudige.

Een en ander zou vermeden kunnen worden door Schumpeters theorie te interpreteren als een „drempeltheorie”, met andere woorden: een bepaalde afwijking van een toestand van volledig vrije mededinging is een noodzakelijke voorwaarde voor het kunnen doorvoeren van „innovations”, maar daaruit behoeft nog niet te volgen dat bijvoorbeeld twee keer dit volume van afwijkingen, hoe dan ook gemeten, zou moeten leiden tot twee keer het aantal „innovations”.

Indien en voor zover er tenslotte binnen een bedrijfstak kenmerken van oligopolie aanwezig zijn, is het evenzo denkbaar, dat er een tamelijk zwakke relatie zal bestaan tussen de gegeven „innovational efforts” enerzijds en de ondernemingsgrootte en concentratie-indicatoren anderzijds. Een van de oorzaken hiervan is dat er verscheidene beleidsmogelijkheden voor de onderneming aanwezig zijn en het reactiepatroon tussen de in de desbetreffende bedrijfstak concurrerende ondernemingen gekarakteriseerd wordt door een hoge mate van onzekerheid, zodat een situatie kan ontstaan die in geen enkele systematische relatie meer staat tot bijvoorbeeld de ondernemingsgrootte.

En, ter afsluiting van dit artikel: ook Schumpeter erkende het bestaan van ondernemers die meer gesteld zijn op het bewaren van de bestaande rust dan op het deelnemen in „the perennial gale”.

J. van der Burg

³² J. W. Markham: „Market structure, business conduct, and innovation”, *Proceedings of the American Economic Association*, 1965, blz. 323-332.

De voortdurende stijging van de kosten der sociale verzekering brengt thans vele pennen in beweging. De aanbevolen remedies liggen veelal in het politieke vlak. Daarnaast ligt er de adviesaanvraag bij de SER ten aanzien van de meest wenselijke uitvoeringsstructuur. Het zal waarschijnlijk nog geruime tijd vergen voor men het ten aanzien van allerlei zaken zover eens is geworden, dat ingrijpende wijzigingen tot stand kunnen komen. Intussen blijven m.i. in de huidige constellatie administratief-technische vereenvoudigingen, die een besparing inhouden, zeer wel actueel.

Het hierna volgende beoogt een dergelijke vereenvoudiging voor de premieheffing. De gedachte steunt op ideeën, welke ten dele al eerder naar voren zijn gekomen, met dien verstande, dat daaraan op grond van de praktijk, welke mij als onderdirecteur van het Gemeenschappelijk Administratiekantoor bekend is, een logische uitbreiding is gegeven en loonpolitieke gevolgen — althans voor dit moment — worden vermeden.

HET TERREIN VOOR EEN EVENTUELE BESPARING

Voor zover de premies voor de sociale verzekering of een aandeel daarin voor rekening van de werknemers komen, geschiedt de berekening daarvan door de werkgevers. De inning vindt plaats door inhouding op het loon. Dit vormt een extra belasting voor de loonadministratie van alle werkgevers. Een mogelijke besparing door vereenvoudiging op dit punt raakt in de eerste plaats dit wel zeer grote terrein. Daarnaast zouden de uitkeringsadministraties van de bedrijfsverenigingen hiermede zijn gediend.

BEZWAREN TEGEN HET HUIDIGE SYSTEEM

Als bezwaar tegen het huidige systeem van premie-inning bij de werknemers kan worden aangevoerd, dat de in acht te nemen inhoudingen talrijk zijn en niet parallel lopen. Het loonbegrip, dat er aan ten grondslag ligt, is niet altijd hetzelfde en de maxima voor de inhoudingen zijn niet gelijk. De belasting voor de loonadministratie van de werkgevers wordt hierdoor nog aanzienlijk verzaamd en het stelsel is voor de belanghebbende werknemers weinig doorzichtig.

Voor zover de uitvoeringsorganen van de sociale verzekering op verstrekte uitkeringen premie moeten inhouden, worden daarbij dezelfde bezwaren ontmoet. Daarnaast hebben zij te maken met een merkwaardige consequentie van de wijze waarop de heffing van de premies voor de algemene kinderbijslagwet en de algemene wet bijzondere ziektekosten plaatsvindt. Deze premies komen thans voor rekening van de werkgever. Zij worden bepaald als een procentueel aandeel van de ingehouden

van de premieheffing verzekering

premie AOW/AWW en dienen daarom steeds in combinatie daarmede aan de belastingdienst te worden afgedragen. Wanneer uitkeringen sociale verzekering door de uitvoeringsorganen via de werkgever worden uitbetaald, hetgeen zeer frequent voorkomt, betekent dit, dat de bijbehorende premies AKW en AWBZ aan de werkgever moeten worden vergoed. In feite gaat het hier immers om kosten, die ten laste van een bepaalde wetsuitvoering dienen te komen. Indien samenlopende uitkeringen ingevolge verschillende wetten gecombineerd betaalbaar worden gesteld, moet binnen de administratie van de uitvoeringsorganen om dezelfde reden een interne verrekening plaatsvinden.

De gevarieerde inhoudingen, welke de werkgevers ten aanzien van de aan de bedrijfsverenigingen toekomende premies in acht hebben te nemen, hebben ertoe geleid, dat het uitvoeringsorgaan veelal inhoudingstabellen ter beschikking stelt. Bij de vrijwel jaarlijkse wijzigingen van

Gebruikte afkortingen:

ZW	— Ziektewet
WAO	— Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
ZFW	— Ziekenfondswet
WA/WE	— Wachtgeldverzekering/Werkloosheidsverzekering (Werkloosheidswet)
AOW	— Algemene ouderdomswet
AWW	— Algemene weduwen- en wezenwét
KWL	— Kinderbijslagwet voor loontrekkenden
AKW	— Algemene kinderbijslagwet
AWBZ	— Algemene wet bijzondere ziektekosten

de premiepercentages dienen deze, in een groot aantal versies te maken, tabellen telkenmale te worden vernieuwd. Hetzelfde geldt voor de aan de werkgevers te verstrekken kaarten ex art. 63 organisatiewet S.V., waarop het werknemersaandeel in de diverse premies is vermeld en die op voor hen toegankelijke plaatsen moeten worden opgehangen.

Wijziging van de inhoudingspercentages betekent voorts nog, dat het voor de ziekgeldverzekering geldende uitkeringspercentage moet worden aangepast in de gevallen, dat werkgevers t.b.v. hun werknemers een verzekering op basis van een netto-loonuitkering zijn overeengekomen.

MOGELIJKE VEREENVOUDIGING

Het thans geldende, naar mijn mening onlogische, systeem voor de premie-inning bij de werknemers, waarvoor de redenen mogelijk slechts door historische omstandigheden kunnen worden verklaard, zou een duidelijke vereenvoudiging ondergaan, wanneer de aan de bedrijfsverenigingen toekomende premies geheel voor rekening van de werkgevers zouden komen en de aan de belastingdienst af te dragen premies geheel voor rekening van de werknemers.

De vaststelling en inning van de door de werkgevers te betalen premies voor de ZW, WW, WAO en ZFW

door de bedrijfsverenigingen kan blijven geschieden op basis van de jaarlijkse verzamelloonstaat. De voor rekening van de werknemers komende premies AOW, AWW, KWL, AKW en AWBZ kunnen worden samengevoegd tot één inhoudingsbedrag, op te nemen in de coördinatie-tabel voor de loonbelasting. Aangezien tussen de premies voor enig jaar een vaste verhouding bestaat kan de fiscus de naar jaar te onderscheiden ontvangsten op basis van die verhouding aan de verschillende fondsen doen toevloeien.

De genoemde wetten kennen reeds eenzelfde plafond voor de premieheffing. Met uitzondering van de KWL is ook de premiegrondslag dezelfde, t.w. het fiscaal belastbare loon. Gezien de wijze waarop het loonbegrip in de KWL aanvankelijk was geregeld, zal gelijkschakeling met de andere genoemde wetten waarschijnlijk niet moeilijk zijn. Voor de bepaling van de in de coördinatie-tabel op te nemen loonbelasting is, behalve met de vorenbedoelde inhouding, tevens rekening te houden met de aanspraak ziekenfondsverzekering, waarvoor de premie dan geheel door de werkgever wordt betaald.

CONSEQUENTIES VOOR DE VERDELING VAN DE LASTEN

Gerekend naar de thans geldende premies komt er in deze gedachtengang voor het merendeel van de werknemers praktisch geen verandering in de verdeling van de lasten tussen werkgever en werknemer, zoals uit onderstaand overzicht kan blijken. Uiteraard moest daarbij voor sommige wetten van een globale en gemiddelde premie worden uitgegaan.

	In bestaande situatie ten laste van:		Na beoogde wijziging ten laste van:	
	werkgever	werknemer	werkgever	werknemer
ZW	5,20 %	1,00 % b)	6,20 %	
WAO	3,90 %	1,20 % b)	5,10 %	
ZFW	3,75 %	3,75 % c)	7,50 %	
WA/WE	0,50 %	0,50 % b)	1,00 %	
AOW		9,10 % a)		9,10 %
AWW		1,50 % a)		1,50 %
KWL	3,20 % a)			3,20 %
AKW	2,30 % a)			2,30 %
AWBZ	1,00 % a)			1,00 %
	19,85 %	17,05 %	19,80 %	17,10 %

a) ten hoogste over f. 16.200 per jaar.
b) ten hoogste over f. 83 per dag (gem. 5 dagen per week).
c) ten hoogste over f. 45 per dag (gem. 5 dagen per week), alleen voor werknemers met vast loon van niet meer dan f. 13.800 per jaar.

Alleen voor de werknemers, die niet onder de werkings-sfeer van de ziekenfondswet vallen, ontstaat er een niet onbelangrijke lastenverzwaring. Deze zou door de werkgever kunnen worden gecompenseerd door een overeenkomstige tegemoetkoming in de kosten van een particuliere ziektekostenverzekering.

FISCALE CONSEQUENTIE VOOR DE WERKNEMERS

1. verhoging van het belastbare bedrag:

— wegens het vervallen van de premie-inhouding voor ZW, WW en WAO	2,70%
— wegens het volledig in aanmerking nemen van de aanspraak ZFW	3,75%
	<hr/>
	6,45%

2. verlaging van het belastbare bedrag:

— wegens de aftrekbare nieuwe premie-inhouding voor AKW en KWL	5,50%
— wegens de premie-inhouding AWBZ, waarvoor de aanspraak nu niet tot het loon wordt gerekend	1,00%
	<hr/>
	6,50%

OVERIGE CONSEQUENTIES

a. Voor de hoogte van de netto uitkeringen door de bedrijfsverenigingen

Op de uitkeringen, die de bedrijfsverenigingen verstrekken, worden thans voor wat de fiscaal geïnde premies betreft, alleen de premies AOW/AWW ingehouden. Deze inhouding zou worden verhoogd met de premies voor de AKW, AWBZ en KWL; totaal met 6,50%.

Daartegenover zou wel staan het wegvallen van de inhouding ZFW op de WAO-uitkering en van de inhoudingen ZW, ZFW en WAO op de uitkeringen WW. Teneinde het nadelig verschil — voor de ziekengelduitkering 6,5% en voor de arbeidsongeschiktheidsuitkering 2,75% — op te heffen, zou gedacht kunnen worden aan een compensatie via het uitkeringspercentage.

b. Voor de administratie van de bedrijfsverenigingen

Evenals voor de loonadministratie van de werkgevers zou de vaststelling van de premie-inhouding op de uitkeringen door de bedrijfsverenigingen veel eenvoudiger worden. De noodzaak om ieder jaar aan alle werkgevers een nieuwe kennisgeving te sturen ten aanzien van de inhoudingspercentages, vervalt.

De desbetreffende kaart, die op een voor de werknemers toegankelijke plaats moet worden opgehangen, behoeft nog slechts informatie te verschaffen omtrent de bedrijfsvereniging, bij welke de werkgever is aangesloten en het adres, waar de werknemers zich voor hun uitkeringsaangelegenheden kunnen vervoegen.

Als de werkgever namens belanghebbende de uitkering ontvangt, kan worden volstaan met het overmaken van het bruto bedrag. De bedrijfsvereniging behoeft geen vergoeding meer te geven voor de voor rekening van die werkgever komende premies AKW en AWBZ, aangezien deze door hem dan op de te betalen uitkering worden ingehouden.

SAMENVATTING

Het huidige systeem van premieheffing en -inning is ondoorzichtig en ingewikkeld, mede omdat er geen logica is in het stelsel van premie-inhoudingen op het loon of de plaatsvervangende uitkering voor de werknemers.

Gepleit wordt voor een stelsel waarbij de premies, die door de bedrijfsverenigingen worden geïnd, geheel ten

laste van de werkgevers komen en de premies, welke aan de belastingdienst zijn af te dragen, geheel ten laste van de werknemers.

Dit zou een belangrijke vereenvoudiging betekenen. In de loonadministratie van de werkgever en de uitkeringspecificatie door de bedrijfsvereniging zou kunnen worden volstaan met één inhouding voor het totaal der in te houden premies volgens de belastingtabel; een splitsing kan achterwege blijven. De loonstrook of uitkeringspecificatie wordt minder uitvoerig, en voor de werknemers duidelijker en overzichtelijker.

Een en ander zou op het brede terrein, waarop dit speelt, een niet onaanzienlijke werkvermindering en kostenbesparing kunnen bewerkstelligen. Het totaal van de lasten, dat voor rekening van de werkgevers en de werknemers komt, zou praktisch geen wijziging ondergaan. Voor zover de netto uitkering ingevolge enkele sociale-verzekeringswetten door de gewijzigde premie-inhouding vermindert, zou het nadelige gevolg kunnen worden gecompenseerd door een verhoging van de uitkeringspercentages.

Voor de werkgevers vervalt de behoefte om de inhoudingen per loonbedrag te kunnen aflezen in een door de bedrijfsvereniging ter beschikking gestelde tabel, en voor laatstgenoemde organen daarmede de jaarlijkse aanmaak van dergelijke tabellen in een respectabel aantal variaties.

C. M. M. de Soet

Mededeling

CONGRES VERVOER EN MARKETING

Op 22 en 23 oktober a.s. zal in „De Doelen” te Rotterdam het 3e Nedex-Congres worden gehouden. Thema van dit internationale congres zal zijn: *Transport in marketing; marketing of transport.*

Het begrip „marketing” is in het vervoer nog weinig bekend, zoals ook de marketingwereld het vervoer nog niet heeft ontdekt. In de transportwereld wordt nog overwegend produktgericht gedacht, terwijl met de toenemende industrialisatie van het vervoer een meer marktgericht denken en handelen noodzakelijk is. Vandaar dit congres, dat niet alleen voor vervoerders van belang is maar ook voor de verladers van handel en industrie. Door simultaanvertalingen wordt het nut van dit congres nog vergroot. De 22e oktober zal door een Amerikaanse hoogleraar worden uiteengezet wat marketing is; daarna volgt een inleiding over het vervoer in de marketing in het algemeen, terwijl als derde spreker de heer J. Muheim, directeur vervoer van Nestlé, zal spreken over „Transport in the marketing of a world-wide industry” aan de hand van een case-study. Op 23 oktober volgt een inleiding over de structuur van het vervoer door een Engelse inleider, waarna de heer D. Hooykaas van Wm H. Müller en Co. N.V. het onderwerp „Marketing of transport” behandelt. Tenslotte zal Mr. Stenason, Vice-President van Canadian Pacific, spreken over „Marketing of intergrated transport”, eveneens aan de hand van een case-study.

Tussen de inleidingen door zullen films worden vertoond. Voorzitter van het Congres is Ir. J. Bolhuis, Directeur van Philips Concern Expeditie. Nadere inlichtingen en aanmeldingen: Nedex, Oostzeedijk 244, Rotterdam, Tel. (010) 13 79 15.

Vreemdelingenverkeer en betalingsbalans

In de elk kwartaal door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde betalingsbalans komt een post voor die als geen ander de laatste tien jaren is gestegen. Wij doelen op de post reisverkeer: dat van ingezetenen op de creditzijde van de balans, dat van niet-ingezetenen op de debetzijde. Beide vallen onder de titel van dit artikel: het uitgaande vreemdelingenverkeer is immers het totaal der bestedingen van Nederlandse reizigers in den vreemde, het inkomende is de som van alle bestedingen van buitenlandse reizigers in ons land.

Reeds 10 jaar geleden ¹ definieerden wij vreemdelingenverkeer als „het verblijf in het buitenland voor welk doel dan ook — met uitzondering van het grenskoopbezoek en het grensforensisme — en ongeacht de tijdsduur, mits niet langer dan twee maanden”. Dat wil zeggen dat het hier beslist niet alleen gaat om toerisme, waarbij eigenlijk steeds reizen voor genoeg in de vrije tijd wordt bedoeld; beroepshalve ondernomen reizen vormen juist in ons land met een zeer hoge internationale handelsquote ² (bijna 1) een zeer belangrijk onderdeel van het inkomende en uitgaande vreemdelingenverkeer; culturele reizen en reizen van sportlieden worden bovendien van toenemende betekenis.

BETALINGSBALANSTEKORT

Na deze verklaring van begrippen de nuchtere cijfers aangaande het reisverkeer (tabel 1). Deze tabel geeft aanleiding

TABEL 1.

Balans van het reisverkeer, 1957-1968

	Ontvangsten		Uitgaven		Saldo (in f. mln.)
	(in f. mln.)	indices	(in f. mln.)	indices	
1957	254	26	319	23	— 65
1958	323	33	317	23	+ 6
1959	397	40	387	28	+ 10
1960	502	51	483	35	+ 19
1961	580	59	561	41	+ 19
1962	650	66	628	46	+ 22
1963	770	78	775	56	— 5
1964	873	89	958	70	— 85
1965	999	102	1.120	82	— 121
1966	996	102	1.345	98	— 349
1967 a)	984	100	1.372	100	— 388
1967 b)	1.143	100	1.431	100	— 288
1968	1.238	108	1.659	116	— 421

Bron: CBS: Maandstatistiek van het financieewezen.

a) vergelijkbaar met voorafgaande jaren } Bron: De Nederlandsche Bank
b) vergelijkbaar met volgende jaren }

De keuze voor het basisjaar der indices werd in dit geval bepaald door de wijzigingen in de registratiemethodiek, die in 1967 door de Nederlandsche Bank zijn ingevoerd (zie o.a. Jaarverslag 1967 van De Bank, blz. 66). Dit heeft tot gevolg dat wij voor 1967 twee cijfers moeten opvoeren, één voor vergelijking met het verleden en één voor die met de jaren na 1967.

tot enkele opmerkingen. In de periode 1957-1967 zijn ontvangsten en uitgaven elk ongeveer verviervoudigd. Die gelijke ontwikkeling in één decennium is echter zeer verschillend verlopen: bij de ontvangsten is de stijging in de jaren 1965-1967 sterk afgeremd, bij de uitgaven is deze na 1963 versneld opgetreden.

Dit laatste hangt nauw samen met de welvaartsontwikkeling in ons land, want uit verschillende correlatieberekeningen bleek ons telkens een inkomenselasticiteit van de reisuutgaven van Nederlanders in den vreemde van 1,9 à 2,0. Een eenvoudige toetsing van deze uitkomst kan geschieden door het indexcijfer van de reisuutgaven in 1967 ten opzichte van 1957 (430) af te zetten tegen:

- dat van beschikbaar loon- en steuininkomen + beschikbaar overig inkomen ³ (indexcijfer 220);
- het indexcijfer van het reële nationale inkomen (160) vermenigvuldigd met de stijging van het door Nederlandse reizigers in het buitenland gekochte pakket goederen en diensten (geraamd op gemiddeld 2½% per jaar ⁴; dit is in 10 jaar 28%: $160 \times 28 : 100 = 205$ als indexcijfer.

PRIJSINVLOED

Daarmee zijn wij beland bij een onderwerp dat van zoveel betekenis is voor het vreemdelingenverkeer, dat enige extra aandacht nodig is.

Ofschoon de invloed van de prijsbeweging op het reisverkeer moeilijk meetbaar is, kan aan die onmiskenbaar aanwezige invloed niet worden voorbijgegaan. Hierboven werd reeds de relatief geringe prijsstijging (2½% per jaar gemiddeld) in de door onze landgenoten bezochte landen ter sprake gebracht. Een voor ons land samengestelde toeristische prijsindex, op grond van gewogen CBS-cijfers aan de hand van de verdeling der bestedingen van buitenlanders in ons land over de verschillende bedrijfstgroepen ⁵,

¹ M. C. Tideman: *De economische betekenis van het vreemdelingenverkeer voor Nederland*. Dissertatie Nederlandse Economische Hogeschool Rotterdam, januari 1960, blz. 14.

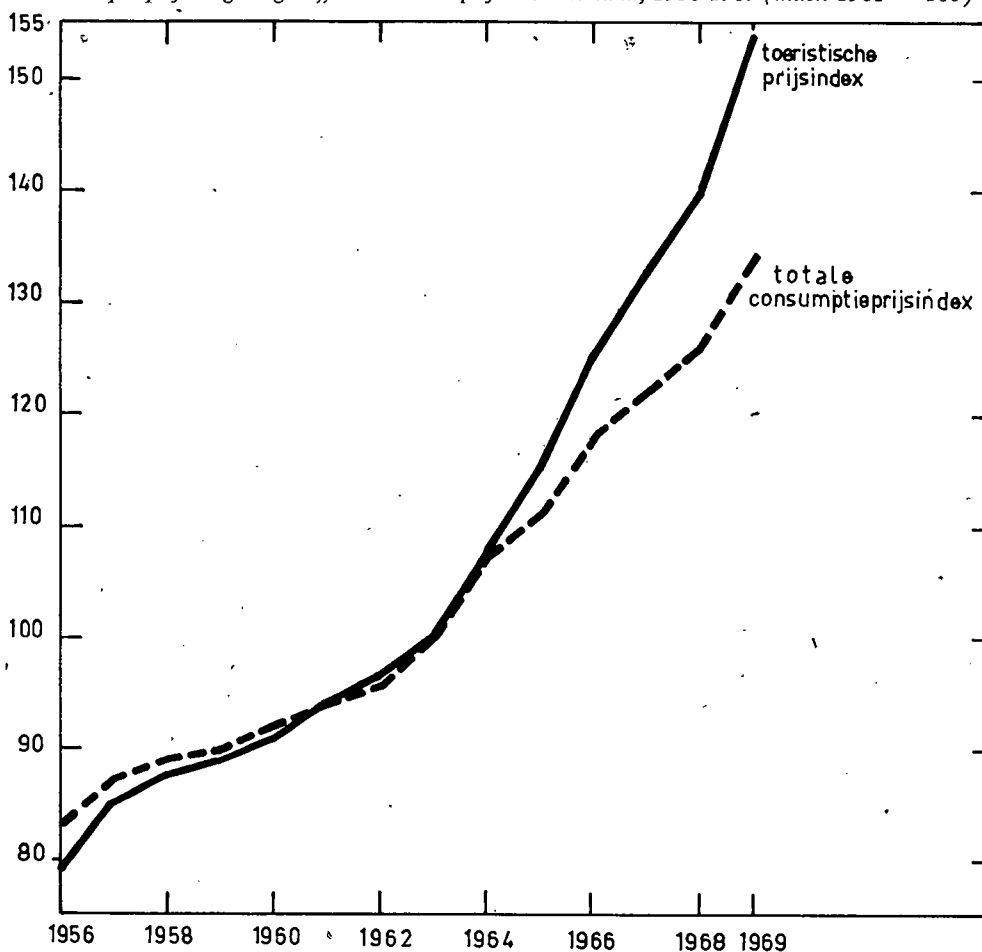
² Dit is de som van totale in- en uitvoer gedeeld door het bruto nationale produkt; in België is deze ongeveer ¾, in de Verenigde Staten van Amerika 1/10.

³ *Centraal Economisch Plan 1969*, bijlage C 2, blz. 195.

⁴ Dit ogenschijnlijk lage stijgingspercentage moet worden verklaard uit het feit, dat in de buurlanden nauwelijks de helft der uitgaven plaatsvindt en dat de stijging van de toeristische prijzen in de belangrijke landen rondom de Middellandse Zee in het algemeen gering is, zo niet incidenteel negatief (Griekenland, Joegoslavië).

⁵ Zie o.a. M. C. Tideman: *De economische betekenis van openlucht recreatie en toerisme voor Nederland*. Rapport uitgebracht voor de Stichting Recreatie, Den Haag 1968, blz. 47.

Consumptieprijs en gewogen „toeristische” prijs in Nederland, 1956-1969 (index 1963 = 100)

geeft wel een totaal ander beeld (zie grafiek). Met name sedert 1965 valt het uit elkaar lopen van de twee prijslijnen op, een situatie die in 1969 wel zeer scherpe vormen aanneemt.

HET JAAR 1969

Deze beschouwing over de financiële weerslag van het Nederlandse vreemdelingenverkeer wil geenszins uitputtend zijn, maar slechts een blik geven op een ontwikkeling die van steeds meer invloed op de nationale betalingsbalans wordt. Dit blijkt vooral als aan de nieuwe cijfers van De Nederlandsche Bank over 1967 en 1968 onze raming voor het lopende jaar wordt toegevoegd (tabel 2).

TABEL 2.

Reisverkeer en nationale betalingsbalans

	Reisverkeer				Saldo nationale betalingsbalans (in f. mln.)	
	Ontvangsten		Uitgaven			Saldo in f. mln.
	(in f. mln.)	proc. mutaties t.o.v. vorig jaar	(in f. mln.)	proc. mutaties t.o.v. vorig jaar		
1967	1.143		1.431		- 288	- 350
1968	1.238	8,3	1.659	15,9	- 421	+ 250
1969 a)	1.300	5	2.050	24	- 750	+ 300

a) Raming.

Duidelijk blijkt dat de zeer sterke stijging van het negatieve saldo op de reisverkeersbalans veroorzaakt wordt door de uiterst geringe toename van de ontvangsten; de uitgaven stijgen immers trendmatig in alle westerse landen, zoals wij reeds aantoonde, en deze stijging is inherent aan de welvaart.

Verontrustend vinden wij wel dat de ontvangsten uit het inkomende vreemdelingenverkeer in 1969 slechts ca. f. 140 mln. boven het niveau van 1965 liggen (de wijzigingen in de registratiemethodiek in aanmerking genomen). In deze 14% waardevermeerdering is een prijsstijging van ca. 33% (in vier jaar tijds!) begrepen; dat betekent een hoeveelheidsdaling van 14%!

Het jaar 1969 zal daartoe het zijne bijdragen: onze geschatte waardevermeerdering van de ontvangsten van 5% is gebaseerd op een even grote daling van de hoeveelheden bij een stijging van het toeristisch prijspeil met ongeveer 10%, anderhalf maal zoveel als de stijging van het totale consumptieprijspeil. Nu is een grotere stijging van de prijs van dienstverleningen (en daaruit bestaat voornamelijk het pakket dat de buitenlandse reiziger koopt: horeca, vervoer, vermaak) ten opzichte van die van goederen een normale zaak, maar het excedent moet wel zo klein mogelijk worden gehouden.

Vooral het bezoek van Duitse toeristen is de laatste jaren zeer aanzienlijk afgenomen. Dit geldt ook voor 1968, al kon toen een nuttige vermeerdering van het aantal Duitse hotelgasten met 4% worden waargenomen. Maar er zijn meer logiesvormen en er is het zo belangrijke dagbezoek — juist van Duitsers en Belgen — dat volgens onze bere-

kening ⁶ ongeveer een derde deel van de ontvangsten uit het inkomende vreemdelingenverkeer voor zijn rekening neemt; de grensverkeerstellingen van het CBS ⁷ wijzen een daling aan van 9½% voor het aantal in Nederland in 1968 over de Duitse grens binnengekomen buitenlanders (geteld volgens nationaliteit van het vervoermiddel).

CONCLUSIES

1. De negatieve bijdrage van het reisverkeer tot de nationale betalingsbalans neemt telkenjare zeer sterk toe.
2. De omvang van deze bijdrage — dit jaar naar schatting driekwart miljard gulden — rechtvaardigt een grotere aandacht van de overheid.

Ingezonden stukken

DE EVENTUELE INTERNATIONALE CACAO-OVEREENKOMST, EEN KRITISCHE KANTTEKENING

Na lezing van het artikel „De eventuele internationale cacao-overeenkomst”, van Drs. M. van der Velden (*ESB*, 4 juni 1969) lijkt het mij noodzakelijk enige kritische kanttekeningen bij dit artikel te plaatsen. Het betreft hier onvolledigheden, die m.i. een vertekend beeld geven van de belangen die bij een dergelijke internationale cacao-overeenkomst een rol spelen.

1. In de historische achtergrond van de cacao- en chocoladeproductie, die Drs. van der Velden geeft, ontbreekt de voor de ontwikkelingslanden catastrofale daling van de cacaoprijzen in 1965. Deze cacao-crisis is een van de redenen van de latere UNCTAD-bemoeienissen geweest en ook van fundamentele wijzigingen van landen als Ghana bij hun cacaopolitiek. Er zijn de volgende cijfers:

Ghana produceerde in 1954/1955 210.000 ton cacao, die £ 85½ mln. opbracht, daarentegen produceerde het in 1964/1965 590.000 ton cacao, die £ 77 mln. opbracht.

Nigeria produceerde in 1954/1955 89.000 ton cacao, die £ 39½ mln. opbracht, daarentegen produceerde het in 1964/1965 310.000 ton cacao, waarvoor het £ 40 mln. ontving. Het is jammer dat in het artikel van Drs. van der Velden dergelijke cijfers ontbreken, terwijl wél de zeer hoge cacaoprijzen van 1968 zijn opgenomen.

2. Een ander punt is de kwestie of een ontwikkelingsland de eigen inheemse, cacaooverwerkende industrie mag subsidiëren (door bijv. de cacao-bonen voor de eigen industrie goedkoper te leveren). De Verenigde Staten en Nederland maken hier bezwaar tegen, omdat deze handelwijze „concurrentievervalsend” zou zijn. Het ware juister geweest als Drs. van der Velden hierbij de kanttekening had geplaatst, dat de bescherming van een opkomende eigen industrie een normale gang van zaken is. Bovendien, exporteert Nederland zelf zijn boter niet met aanzienlijke subsidies naar het buitenland?

3. Het zou duidelijker geweest zijn als in het besproken artikel de expliciete bezwaren van de Nederlandse cacao-industrie tegen een dergelijke internationale overeenkomst vermeld stonden. Deze bezwaren zijn:

a. Men is tegen de stabilisatie van de wereldmarktprijzen voor cacao, omdat dit de mogelijkheid tot speculatie met

3. Een krachtiger aanpak van de werving van buitenlandse reizigers naar ons land is de enige remedie.
4. Dit kan slechts geschieden door het beschikbaar stellen van meer gelden door overheid en bedrijfsleven.
5. Daaraan vooraf, maar ook als permanente begeleiding, dient een kritische bezinning plaats te vinden op inhoud en presentatie van het produkt „Nederland” in den vreemde.

Dr. M. C. Tideman

⁶ Blz. 44 van het rapport uitgebracht voor de Stichting Recreatie, a.w.

⁷ *Maandstatistiek Verkeer en Vervoer*, juni 1969.

de prijzen van de cacao-bonen ontnemt („de unieke positie van de Nederlandse ... handel”);

b. Men stelt zich op tegen de oprichting van een cacao-bonenverwerkende industrie in de ontwikkelingslanden (zie jaarverslag 1967 van de Nederlandse Vereniging van Cacao-fabrikanten). Daarmee is duidelijk gesteld dat de Nederlandse cacao-fabrikanten zich opstellen tegen het internationale streven (van de UNCTAD) om de prijzen van de grondstoffen, die voor de export van de ontwikkelingslanden van belang zijn, te stabiliseren en tevens te komen tot een eerste verwerking van die grondstoffen in de ontwikkelingslanden.

4. Het argument dat in het artikel genoemd wordt, dat er bij de cacao géén internationale regeling nodig is omdat er bij de cacao toch geen sprake is van oververzadiging zoals bij de koffie en de suiker, is onjuist. Afgezien van het feit dat er bij de suiker geen sprake is van oververzadiging (op de voorraden wordt ingelopen), gaat het bij een internationale regeling er niet in de eerste plaats om „de produktie te beperken”, maar om te komen tot een aanvaardbare regeling van de prijzen van de cacao-bonen. Het cacao-debâcle van 1965 en de UNCTAD-werkzaamheden tonen, dat het wél degelijk noodzakelijk is dat er een dergelijke internationale regeling komt.

5. Tenslotte wordt in het artikel de vraag opgeworpen, in hoeverre de cacao-bonenprijs ten goede zal komen aan de cacao-boer in het ontwikkelingsland; ik citeer: „Zal de overeenkomst direct ten gunste van de boer komen, of zullen de staten in de verleiding komen de gelden die in hun kassen komen, te besteden voor doeleinden, waarvoor de internationale cacao-overeenkomst eigenlijk niet bestemd is?”. Het lijkt mij duidelijk, dat de kwestie in hoeverre de cacaoprijs de boer in een ontwikkelingsland ten goede komt, in de eerste plaats een zaak is die het betreffende ontwikkelingsland aangaat en dat het opwerpen van een dergelijke vraag dan ook niet de totstandkoming van een internationale overeenkomst in de weg mag staan.

Resumerend: het cacao-artikel van Drs. M. van der Velden geeft m.i. een benadering van de internationale cacao-regeling vanuit het standpunt van de Nederlandse cacao-industrie, die zeker niet overeenkomt met het standpunt in UNCTAD-kringen. Het was de objectiviteit van het artikel dan ook ten goede gekomen als aan de titel „De eventuele internationale cacao-overeenkomst” was toege-

voegd „gezien vanuit het standpunt van de Nederlandse cacao-industrie”.

Dr. Ir. E. R. Paerl

Naschrift

De kritische kanttekeningen van de heer Paerl beschouwen wij als beknopte aanvullingen op ons artikel, welk artikel slechts beoogde achtergronden en inhoud van de besprekingen weer te geven in de vorm van bondige aantekeningen. Wij beperken ons in de beantwoording tot enige korte opmerkingen:

1. De daling van de cacaoprijzen in 1965 is inderdaad spectaculair. Volgens de opvatting van vele insiders — en deze opvatting zal ongetwijfeld ook door de producenten gedeeld worden — is de scherpe daling echter veroorzaakt door de producentenlanden zelf. De prijsdrukkende factor van de grotere oogst in 1964/1965 leidde aanvankelijk tot een overeenkomst in het kader van de Cocoa Producers Alliance. De overeenkomst had tot doel dat de deelnemende landen een deel van de oogst zouden achterhouden. De overeenkomst mislukte, waardoor in februari 1965 een abnormale verkoopdruk ontstond. Toen één land bleek zijn oogst toch te verkopen volgden anderen, waarbij niet alleen de oogst 1964/1965, doch ook belangrijke posten van 1965/1966 werden verkocht. De prijs daalde aanzienlijk.

2. Het vraagstuk van de bescherming van opkomende industrieën in ontwikkelingslanden is veelomvattend. Of bescherming een normale gang van zaken is, hangt af van de mate waarin beschermd wordt. Uit GATT-bepalingen valt af te leiden dat toch wel bepaalde spelregelingen genomen dienen te worden. Het zou te ver voeren hier weer discussies rond dit vraagstuk (denk aan overplaatsing industrieën uit ontwikkelde naar ontwikkelingslanden) op te rakelen. Wat cacaoboter betreft zij opgemerkt dat er thans zes fabrieken in Brazilië en zeven in Afrika bestaan. Vele van deze fabrieken zijn al jaren oud, zodat hier nauwelijks van opkomende industrie gesproken kan worden. Volgens een publikatie van de Ghana Cocoa Marketing Board is de winstgevendheid van de fabrieken in Ghana twijfelachtig. Aanzienlijke subsidies zijn nodig voor instandhouding; overwogen wordt af te zien van een opvoering van de huidige verwerkingscapaciteit. Een wezenlijke bijdrage tot de werkgelegenheid leveren deze fabrieken, die zeer kapitaalintensief zijn, niet.

3a. De betekenis van de speculatie in cacaobonen bij de handel en ook de industrie zelf wordt vaak in artikelen aangestipt. Elke medaille heeft echter twee zijden: ook hier kunnen winsten en verliezen voorkomen. Het zou interessant zijn dit onderwerp nader te bestuderen. Gegevens zijn niet voorhanden, derhalve valt er niets te bewijzen. Dat men in cacaokringen echter niet gelukkig is met de speculatie, die zich ook tegen deze kringen kan keren, moge blijken uit een passage uit het jaarverslag 1968 van Kwatta N.V.: „Zoals gezegd, werden de hoge prijzen voor een belangrijk deel veroorzaakt door de interesse van de zijde van speculanten. Op bepaalde momenten was zelfs meer dan de helft van de openstaande contracten in hun handen. Het termijnmarktmechanisme, dat bestemd is voor hen die bij de handel in of de verwerking van cacaobonen

betrokken zijn, kan daardoor niet aan zijn doelstelling beantwoorden”.

3b. De Nederlandse Cacao- en Cacaoprodukten Vereniging heeft zich nimmer tegen oprichting in ontwikkelingslanden van cacaoboterfabrieken als zodanig uitgesproken. Waar het om gaat is dat de produkten onder normale concurrentievoorwaarden op de markt komen, d.w.z. zonder kunstmatige subsidiëring.

4. Zoals sub 1. reeds werd opgemerkt, kan men de scherpe daling van de cacaoonprijzen in 1965 een incidenteel verschijnsel noemen. Ter illustratie geven wij hierbij de prijsontwikkeling weer met als basisjaar 1963 (= 100). De prijzen zijn gebaseerd op noteringen van gemiddelde spotprice Ghana te Londen:

	1963	1964	1965	1966	1967	1968
cacaobonen.....	100	92	68	94	116	156

5. Van het antwoord van de heer Paerl op de door ons opgeworpen vraag hebben wij kennis genomen.

M. van der Velden

MEERJARIGE PLANNING OP GEMEENTELIJK NIVEAU

Het artikel van Drs. J. K. T. Postma in *ESB* van 11 juni 1969 (blz. 602-605) is voor mij aanleiding enige opmerkingen te maken. Mijn indruk is dat de heer Postma de mogelijkheden over- en de moeilijkheden onderschat. Een investeringsplan vereist m.i. het volgende:

1. een doelstelling,
2. een prognose van de budgettaire ruimte,
3. een prognose van het te verkrijgen bedrag aan financieringsmiddelen.

Aan de hand van deze gegevens kan men dan een plan opstellen om het doel met de beschikbare middelen te bereiken.

Het opstellen van de doelstelling en de prognoses is helaas geen eenvoudige zaak. Te beginnen met het laatste punt; onder de huidige centrale financiering is het voor de gemeenten onmogelijk een financieringsplan op te stellen. Zij kunnen slechts bij Gedeputeerde Staten hun verlangens kenbaar maken en afwachten wat hun wordt toegewezen.

Het maken van een prognose van de budgettaire ruimte is een zeer hachelijke zaak. Het gaat er hierbij om te berekenen welke ruimte bij ongewijzigd beleid (van het gemeentebestuur) in de gewone dienst in de achtereenvolgende jaren zal ontstaan. Deze ruimte kan dan worden gebruikt om de financiële gevolgen van nieuwe maatregelen, dus ook van investeringen, op te vangen. Deze ruimte heeft in de begrotingen van gemeenten van 100.000-200.000 inwoners een orde van grootte van enige tonnen. Het totaal van de inkomsten, en dus ook van de uitgaven, ligt echter in de orde van f. 100 à f. 200 mln. Een fout in de prognose van 1% maakt deze dus al waardeloos. Hierbij komt nog dat het Rijk de gemeentelijke inkomsten grotendeels vaststelt. Statistische methoden die het overheidsgedrag voorspellen ontbreken helaas. Voor zover mij bekend, is er dan ook geen enkele gemeente die dergelijke

prognoses opstelt en gebruikt bij de investeringsplanning. Enkele gemeenten hebben wel pogingen in deze richting gedaan.

De doelstelling lijkt mij bij een financieel haalbaar plan nog de grootste moeilijkheid. Met financieel haalbaar bedoel ik een investeringsniveau wat aansluit bij wat de laatste jaren gebruikelijk was. Zoals in elke huishouding bestaan er bij de gemeenten meer behoeften dan middelen, nodig om deze te realiseren. De huidige gemeentelijke investeringsplannen weerspiegelen deze situatie: het gewenste investeringsniveau is aanzienlijk hoger dan het tot nog toe gerealiseerde. Het opzetten van een haalbaar plan op langere termijn is waarschijnlijk politiek onmogelijk vanwege de zeer scherpe prioriteitenbepaling welke dan moet plaatsvinden.

Met het bovenstaande hoop ik te hebben aangetoond dat de gemeentelijke planning geen eenvoudige zaak is. Het lijkt me echter wel een zeer wenselijke zaak, zowel, zoals de heer Postma stelt, met het oog op de doelmatigheid als op de democratie. Planning op gemeentelijk niveau zal slechts dan goed mogelijk zijn, indien de gemeenten meer zekerheid hebben t.a.v. hun financiën.

Dr. A. Boersma

Naschrift

Uit de reactie van de heer Boersma zou men kunnen lezen, dat ik de door hem aangestipte problemen over het hoofd heb gezien. In mijn artikel heb ik echter uitvoerig aandacht geschonken aan deze vraagstukken.

Zo is gewezen op de centrale financiering (en tevens op andere externe factoren), waarvan het gemeentelijke beleid in hoge mate afhankelijk is, zodat de onzekerheid groot is. Eerst noemt de heer Boersma het opstellen van een financieringsplan onmogelijk. Later schrijft hij echter toch over een financieel haalbaar plan, door hem omschreven als een plan met een investeringsniveau, dat aansluit bij hetgeen de laatste jaren gebruikelijk was. Door mij is duidelijk gesteld, dat het systeem van de centrale financiering in zijn huidige vorm de waarde van een investeringsplan als werkprogramma vermindert. Juist onder de centrale financiering kan een weloverwogen meerjarig investeringsplan echter goede diensten bewijzen door aan Gedeputeerde Staten en de rijksoverheid een duidelijk beeld te verschaffen van de noodzakelijke gemeentelijke investeringen.

Op welke grote moeilijkheden men stuit bij pogingen om de budgetruimte te berekenen is in mijn artikel uitvoerig geschetst. Het vaststellen van prioriteiten is door mij niet eenvoudig genoemd. De heer Boersma gebruikt ook in dit verband de term onmogelijk. Om politieke redenen zou de bepaling van prioriteiten niet mogelijk zijn. Hiermee geeft de heer Boersma een brevet van onvermogen aan de lokale bestuurders, die toch nu telkenjare bij het opstellen van de begroting uit een groot aantal wensen een beperkte hoeveelheid zaken kiezen, die naar hun inzicht voorrang moet krijgen en in het eerstkomende begrotingsjaar dient te worden verwezenlijkt.

Met de heer Boersma acht ik het van belang voor de kwaliteit van de plannen, dat de gemeenten meer zekerheid wordt geboden over de inkomstenzijde van hun begroting. Daarom heb ik ruime aandacht geschonken aan de samenhang tussen de gemeentelijke plannen en de meerjarige planning van de gehele overheidssector, c.q. de gehele volkshuishouding.

Op alle fronten zal men tegelijkertijd aan de opbouw van de middellange-termijnplanning moeten werken om uiteindelijk een goed resultaat te verkrijgen. Het valt ten zeerste toe te juichen, dat naast de voorbereidingen, die op landelijk niveau voor de meerjarige planning worden getroffen, ook door een aantal gemeenten veel werk op dit terrein wordt verzet, ondanks de grote moeilijkheden, die door mij zeker niet worden onderschat.

J. K. T. Postma

Mededeling

COLLEGES AUTOMATISCHE INFORMATIEVERWERKING VOOR IEDEREEN

Veel is gezegd en geschreven over het tekort in opleidingsmogelijkheden in de AUTOMATISCHE INFORMATIEVERWERKING (AIV) in Nederland. Teneinde hierin verbetering te brengen is sinds vorig jaar ook bij de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam de mogelijkheid geopend om colleges en practica in dit vak te volgen. De colleges worden gegeven door Prof. Euwe en zijn medewerkers, de heren Albarda en Casimir. Hierdoor is een nieuw keuzevak ontstaan, dat door studerende aan alle faculteiten kan worden gevolgd. Minder bekend is wellicht, dat deze colleges ook door buitenstaanders kunnen worden gevolgd, hetgeen trouwens in principe geldt voor alle aan universiteiten en hogescholen gegeven colleges. Er worden geen eisen gesteld aan de vooropleiding.

De colleges vangen aan in september en duren tot de maanden mei/juni, tenzij anders vermeld. Aan degene die het tentamen, waarmee de colleges worden besloten, met gunstig resultaat aflegt, wordt een getuigschrift uitgereikt. Met de indeling van de colleges en practica is tevens rekening gehouden met mogelijke deelneming van niet-studenten.

Het cursusprogramma ziet er als volgt uit:

Automatische informatieverwerking-I (AIV-I). Dit college vormt een inleiding tot de automatische informatieverwerking. Aan de orde komen de volgende onderwerpen: Evolutie van de computer, Werkwijze van de computer, Talstelsels, Invoermedia en -problematiek, Geheugenmedia, Blokschema's, Principes van programmeren, Bestandsorganisatie, Software, Servicebureau, Time Sharing, Toepassingsgebieden, Sociaal-psychologische aspecten.

De colleges worden op donderdagmiddag gehouden om de veertien dagen (aanvang 13.30 uur), de eerste maal op 25 september. Er verschijnt een syllabus van het college, te bestellen bij de „Stichting Syllabi” van de NEH à f. 15 (giro: 131306). Op het college zal de nadruk worden gelegd op het responderen van de stof en het verkrijgen van vaardigheid in het maken van blokschema's. Zij die niet in staat zijn dit college bij te wonen, kunnen ook kennis nemen van de Syllabus en in aansluiting hierop gedurende een drietal vrijdagen (19/12, 2/1 en 9/1) een speciale cursus bijwonen, waarop de onderwerpen: Blokschema's, Programmeertalen, Bestandsorganisatie en Besturingsprogramma's, nader aan de orde komen.

Automatische Informatieverwerking-II (AIV-II). Teneinde de colleges AIV-II en/of AIV-III te kunnen volgen, dient

men het tentamen AIV-I met goed gevolg te hebben afgelegd, dan wel een soortgelijke cursus elders te hebben gevolgd. Aan de orde komen de volgende onderwerpen: Toepasbaarheidsonderzoek, Management Information Systems en Data Banks, Netwerkplanning: Pert, Precedence, Beslissingstechnieken: Simulatie, Heuristiek, L.P.

De colleges worden gegeven op donderdagavond om 19.30 uur. Er verschijnt geen syllabus. Wel zullen op het college diverse stencils worden uitgereikt. De colleges zullen worden gegeven aan de hand van het boek: *Bedrijfsvoering met de computer*, deel 2, Uitgeverij Samsom, Alphen aan de Rijn 1969.

Automatische Informatieverwerking-III (AIV-III). Dit is

het practicum programmeren. Men kan kiezen tussen twee verschillende practica: COBOL of FORTRAN. Op beide practica wordt veel aandacht besteed aan het schrijven van programma's, het testen van deze programma's en het herschrijven van het programma. Het practicum COBOL wordt dinsdagavond om 19.30 uur gehouden, de eerste maal op 16 september. De aanvangstijd van het practicum FORTRAN wordt nader bekend gemaakt.

Inschrijvings- en collegegelden: het inschrijvingsgeld bedraagt f. 10; het collegegeld bedraagt per jaar bij één uur college per week f. 25, bij twee uur college per week f. 50, bij drie uur college per week f. 75, en bij vier of meer uren f. 100. Adres NEH: Kralingse Dreef 50, Rotterdam.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De vakantie brengt niet alleen mee, dat de bankbiljetten-circulatie sterker uitzet dan in andere tijdvakken, bovendien blijft het bankpapier langer in omloop. In de eerste veertien dagen van juli is nog slechts f. 110 mln. terugkeerd van de f. 569 mln., die in de laatste helft van juni in het verkeer zijn gebracht.

Dit is een van de factoren, die het record van de krediet-hulp van de Nederlandsche Bank aan de banken verklaren. Reeds op 30 juni was het bedrag van verdisconteerd schatkistpapier en voorschotten in rekening-courant de f. 1 mrd. gepasseerd (nauwkeurig: f. 1.093 mln.), een week later zakte het cijfer tot f. 1.065, maar per 14 juli werd de recordstand van f. 1.094 mln. bereikt.

De toeneming bij de genoemde weekstaat-posten sedert eind 1968 heeft f. 477 mln. bedragen. De bankpapier-circulatie is in dezelfde periode met f. 436 mln. gestegen, zodat de expansie geheel door de Nederlandsche Bank is gefinancierd. Overigens is het eigenlijk onmogelijk een bepaalde creditpost aan een bepaalde debetpost te verbinden. Men zou ook kunnen zeggen, dat de Centrale Bank door de kredietverlening aan de banken, de buitenlandse uitzettingen van deze instellingen mee financiert.

De ervaringen met de gegarandeerde betaalcheque zijn zeer bevredigend. Niet alleen blijft de belangstelling van het publiek stijgend — thans hebben 700.000 rekeninghouders een betaalpas op zak — doch ook het gebruik van de cheques neemt toe. Hierbij blijkt een onjuiste toepassing weinig voor te komen, hetgeen de banken met ingang van 1 augustus ertoe heeft gebracht de garantie van f. 50 tot f. 100 te verhogen. Tegenover een groter risico staat een geringere hoeveelheid werk omdat voor bedragen

boven f. 50 tot f. 100 twee cheques moesten worden verwerkt, doch na 1 augustus slechts één.

KAPITAALMARKT

Het totale netto beroep op de kapitaalmarkt, d.w.z. zowel op de effectenmarkt als de ondershandse markt, in het eerste kwartaal 1969 blijkt uit onderstaande cijfers (in f. mln.):

	Effectenmarkt 1ste kwartaal		Ondershandse markt 1ste kwartaal	
	1968	1969	1968	1969
Rijk	83	461	104	245
Lagere overheid	126	74	202	— 47
Private sector	305	53	1.397	1.443
Buitenland	116	257	2	— 3
Totaal	630	845	1.705	1.638

Het begrip effectenmarkt is ruimer dan de emissiemarkt. De cijfers omvatten behalve de emissiemarkt, de bijstorting bij conversies, de netto afgifte van pandbrieven en de waargenomen plaatsing van aandelen. Onder het begrip ondershandse markt vallen behalve de ondershandse leningen in engere zin, de hypothecaire leningen, de stortingen op de voorinschrijfrekeningen van de rijksfondsen in de Staatskas en merkwaardigerwijs ook de door institutionele beleggers gekochte onroerende goederen.

Het beroep op de effectenmarkt is toegenomen, waarbij zich belangrijke verschuivingen ten opzichte van het eerste kwartaal 1968 hebben voltrokken. Dit het Rijk een groter bedrag beslag heeft gelegd, houdt verband met het gewijzigde beleid in 1969. Sterk gedaald is het beroep van de particuliere sector, waartegenover een niet onbelangrijk groter bedrag naar het buitenland is afgevoerd. Aankoop van buitenlandse effecten speelt hier de hoofdrol.

De private sector heeft in het eerste kwartaal 1969 iets meer uit de ondershandse markt gehaald dan in dezelfde periode vorig jaar, doch dit meerdere compenseerde de daling op de effectenmarkt niet. Opmerkelijk is het teruglopen van het beroep van de lagere overheid tot zelfs een negatief cijfer, hetgeen betekent dat de aflossingen de nieuwe leningen hebben overtroffen. Een bijzonder ongunstige ontwikkeling, niet alleen monetair maar ook in het licht van de broodnodige woningbouw.

Wilt u kennismaken met het weekblad

Vraag dan een proefnummer aan bij de Administratie van Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1968	H. & L. 1969	11 juli 1969	18 juli 1969
Algemeen	121	130 — 115	116	116
Internationale concerns	127	138 — 120	122	122
Industrie	119	129 — 113	114	114
Scheepvaart	89	94 — 81	83	84
Banken en verzekering	98	127 — 97	114	114
Handel enz.	122	133 — 112	113	113

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen

Kon. Petroleum	f. 182,90	f. 170,55	f. 170,10
Philips	f. 59,40 ¹	f. 61,35	f. 63,—
Unilever, cert.	f. 125,30	f. 106,10	f. 104,85
Zout-Organon	f. 181,60 ¹	f. 152,90	f. 141,05
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80	f. 104,50	f. 104,60
A.K.U.	f. 123,20	f. 117,70	f. 126,05
AMRO-Bank	f. 61,20 ¹	f. 57,—	f. 59,50
Nat. Nederlanden	727 ¹	1005	986
K.L.M.	f. 212,—	f. 193,50	f. 193,—
Robeco	f. 243'30 ¹	f. 244,50	f. 241,40

New York			
Dow Jones Industrials	945	852	846

Rentestand

Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63	7,52	7,54
Aandelen: internationalen ²	3,4	.	.
lokale ²	3,9	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	5	5½	5½

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Prof. Dr. C. D. Jongman

PROVINCIE UTRECHT

Ten behoeve van het staffbureau planning en coördinatie wordt gevraagd een

ECONOOM

die zich door studie of praktische ervaring heeft georiënteerd op, althans belangstelling heeft voor de ruimtelijke ordening.

Het staffbureau heeft een centrale functie bij de ambtelijke voorbereiding en uitvoering van de coördinatie van de ontwikkelingen in de provincie, o.a. op planologisch en sociaal-economisch terrein.

Gedacht wordt aan iemand met:

- contactuele en organisatorische eigenschappen;
- redactionele kwaliteiten.

Kennis van moderne planningmethoden kan tot aanbeveling strekken.

Salaris nader overeen te komen, afhankelijk van bekwaamheid, ervaring en leeftijd, ten hoogste f 2283,— per maand.

Vakantietoelage 6 procent; vrijdom A.O.W./A.W.W.-premie; vergoeding van verplaatsingskosten en eventuele bemiddeling bij het verkrijgen van woonruimte.

Inlichtingen omtrent deze functie kunnen telefonisch worden ingewonnen bij het hoofd van het staffbureau, de heer J. M. van den Brink (tel. 030 - 1 59 32, toestel 247).

Sollicitaties te richten aan de griffier der staten van Utrecht, onder nr. 69/s.p.c./3651.

DE KAMER VAN KOOPHANDEL EN FABRIEKEN VOOR HAARLEM EN OMSTREKEN

vraagt een

JURIST

De gedachten gaan uit naar een functionaris van 30-40 jaar met belangstelling voor de economische wetgeving in de ruimste zin en de daarmee samenhangende aspecten van de ruimtelijke ordening. Hij zal na een grondige inwerkperiode en na gebleken bekwaamheid als staffunctionaris worden aangesteld.

Sollicitaties met bijgesloten een curriculum vitae dienen aan het Bestuur der Kamer, Nassauplein 4-6, Haarlem, te worden ingezonden.

Conditie zullen in nader overleg geregeld worden.

GEMEENTE ARNHEM

Binnen afzienbare tijd komt wegens pensionering van de huidige functionaris de functie vacant van

Directeur van de stadsaccountantsdienst

TAAK:

- toezicht op de boekhoudingen van alle gemeentelijke diensten en bedrijven, waartoe behoort het verifiëren van alle boeken en bescheiden en het toezicht op voorraden;
- zorg voor een goede interne controle, waartoe behoort het ontwerpen van administratieve voorschriften met het oog hierop.

De dienst bestaat uit een 15-tal medewerkers.

De gedachten gaan uit naar een register-accountant, die ervaring heeft in de financiële controle van overheidsadministraties.

Maandsalaris van f 3030,— tot 3860,—.

De bij de overheid gebruikelijke rechtspositieve regelingen zijn van toepassing.

Sollicitaties te richten aan Burgemeester en Wethouders, Koningstraat 38, Arnhem.

Dr. C. W. Rietdijk: Een filosofie voor het cybernetisch-biotechnische tijdperk. 91 stellingen. Van Gorcum, Assen 1969, 2e herziene druk, 116 blz., f. 7,60.

Dr. W. Winsemius: Taakstructuren, storingen en ongevallen. Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde TNO Leiden. Wolters-Noordhoff, Groningen 1969, 131 blz., f. 22,75.

Prof. Dr. J. J. Seidel (red.): Computere-wiskunde. Aula-boeken, no. 407. Het Spectrum, Utrecht 1969, 155 blz., f. 3,50.

Dit boek bevat een inleiding tot en een eerste overzicht van de wis-

kundige hulpmiddelen die in verband met de computer van belang zijn. Als voorkennis wordt slechts de wiskunde van de middelbare school verondersteld. Ontstaan als een heroriënterings-cursus voor leraren in de wiskunde, wil het een bijdrage leveren tot het begrip van de mogelijkheden van de computer en van de eisen, die een zinvol gebruik van de computer aan onderwijs en opleiding stellen.

Inhoud (verkort):

Prof. Dr. J. J. Seidel — Voorwoord;
Prof. Dr. A. van der Sluis — Algoritmen;

Prof. Dr. A. van der Sluis — Numerieke toepassingen;

Prof. Dr. N. G. de Bruijn — Non-numerieke computertoepassingen;
Prof. Dr. E. W. Dijkstra — Over de structuur van rekenautomaten;
Vraagstukken en oplossingen;
Enkele karakteristieken van computers anno 1969.

N. J. G. Pounds: Eastern Europe. Serie „Geographies for advanced study”. Longmans, Londen 1969, 912 blz., 84 sh.

Deze geografie van de acht landen van Oost-Europa heeft ten volle de fundamentele naoorlogse veranderingen verwerkt en bevat een grondige analyse van de voortgaande revolutionaire ontwikkelingen en snelle economische

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

Bij de Faculteit der Economische Wetenschappen bestaat op korte termijn plaatsingsmogelijkheid voor een

wetenschappelijk medewerker

die een taak zal krijgen zowel bij het onderwijs als bij het onderzoek. Met name betreft het de economische problematiek der ontwikkelingslanden.

Een voltooide wetenschappelijke opleiding in de economie is vereist. Zij die binnenkort het doctoraal examen hopen af te leggen, kunnen eveneens reflecteren.

Het salaris wordt afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, bepaald door inpassing in het wetenschappelijk rangenstelsel, als voor alle universiteiten van kracht.

Zij die in militaire dienst zijn of moeten, behoeven niet te reflecteren.

Eigenhandig geschreven sollicitaties, vergezeld van curriculum vitae en onder opgave van godsdienst te richten aan het Hoofd van de Personeelsdienst Vrije Universiteit, De Boelelaan 1115, postbus 7161, Amsterdam.

groei in het gehele gebied. Veel recent statistisch materiaal is verwerkt.

Inhoud: Preface — List of abbreviations — The physical geography — The peoples of Eastern Europa — States and empires — The nation-state in eastern Europe — Population and settlement — Resources and development — East Germany — Poland — Czechoslovakia — Hungary — Romania — Yugoslavia — Bulgaria — Albania — Conclusion — Appendix — Index.

J. Lobstein: L'entreprise industrielle et ses systèmes. Administration des entreprises, volume no. 8. Sirey, Parijs 1969, 294 blz., F. frs. 40.

Inhoud (verkort):

Deel I, Morphologie de l'entreprise: La notion de système — Les systèmes de l'entreprise industrielle;

Deel II, Du système au centre autonome: Dynamisme des systèmes d'entreprise — Maîtrise et contrôle — Division psycho-sociale des tâches — Régulation psycho-sociale — Régula-

tion socio-économique — Conclusions;

Deel III, Analyse et fonctionnement: Introduction — Analyse morphologique — Organisation: savoir-faire, communication, technologie et systèmes;

Deel IV, Textes complémentaires: Autogestion, cogestion — Enquête Woodward — Normalisation — Techniques d'ambiance — Technologies des imprimés — Définition des temps opératoires.

Amsterdamsche Droogdok-Maatschappij N.V. wenst op korte termijn zijn staf te versterken met een

JONG BEDRIJFSECONOOM

die bereid is zich volledig in te zetten bij de voorbereiding en bewaking van het beleid en die daartoe mee wil denken over de in een tijd van structurele veranderingen noodzakelijke aanpassingen.

Hij zal betrokken worden bij de verdere ontwikkeling en toepassing van een nieuw informatiesysteem dat bij voortgaande mechanisering van de administratie de moderne bedrijfsvoering zal ondersteunen.

Tot zijn taken zullen onder meer behoren

- budgettering
- kostenbewaking
- signalering
- bedrijfs-economische analyses

Enige jaren ervaring op een accountantskantoor of in een groot bedrijf kunnen een goede voorbereiding voor deze functie zijn, die zowel zelfstandigheid als bereidheid tot werken in teamverband vraagt.

Eigenhandig geschreven brieven met inlichtingen aangaande leeftijd, burgerlijke staat, opleiding en ervaring aan onze afdeling Personeelsdienst, postbus 3006, Amsterdam-N.

amsterdamsche
droogdok-
maatschappij n.v.

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken

t.b.v. de Directie Integratie Europa te 's-Gravenhage

academicus vac. nr. 9-1784/0936

die betrokken zal worden bij de formulering en uitwerking van het Nederlands beleid t.a.v. de Europese integratie, met name in de EEG. Betrokkene zal worden belast met de behandeling van verschillende politieke, juridische en andere beleidsvraagstukken die zich bij de Europese eenwording voordoen.

De werkzaamheden brengen veelvuldige interdepartementale en buitenlandse contacten met zich mee.

Vereist: een voltooid academische opleiding in de juridische, economische of politicologische wetenschappen. Leeftijd max. 35 jaar.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, van f 1369,- tot f 2283,- per maand.

voor het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk

t.b.v. het Stafbureau Algemene Planning van de Stafafdeling Onderzoek en Planning

econoom vac. nr. 9-1761/0936

Taak: medewerken aan het opstellen en evalueren van beleidsalternatieven met speciale aandacht voor de daaraan verbonden sociaal-economische en algemeen financiële aspecten, een en ander t.b.v. het Directoraat-Generaal voor de Maatschappelijke Ontwikkeling.

Vereist: doctoraal examen economie. Enige ervaring in de bestuurskundige benadering van vraagstukken van het maatschappelijk welzijnsbeleid strekt tot aanbeveling.

Standplaats: Rijswijk (Z.-H.).

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 2283,- per maand.

voor het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid

t.b.v. de Directie Algemene Economische Aangelegenheden te 's-Gravenhage

economen vac. nr. 8-5521/0936

pas afgestudeerd of met enige jaren ervaring.

Taak: behandelen van onderwerpen op algemeen-economisch, financieel en monetair terrein t.b.v. het beleid van het ministerie.

Vereist: doctoraal examen economie.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, van f 1369,- tot max. f 2283,- per maand.

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

t.b.v. de Directie Algemene Zaken, afdeling Algemeen Secretariaat van de Rijksplanologische Dienst

wetenschappelijk medewerker vac. nr. 8-4595/0936

Taak: voorbereiden van adviezen aan de Rijksplanologische Commissie en aan de leiding van het departement; verrichten van algemene secretariaats- en voorlichtingswerkzaamheden.

Vereist: doctoraal examen Nederlands recht of economie; redactionele en bestuurlijke ervaring. Leeftijd tot ca. 35 jaar.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 2283,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantiewetuitkering